

Nr 357.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa anslag till främjande av bostadsproduktionen m. m.; given Stockholms slott den 29 april 1921.

Under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härigenom föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Henning Elmquist.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 29 april 1921.

Närvarande:

Statsministern VON SYDOW, ministern för utrikes ärendena greve WRANGEL, statsråden ERICSSON, DAHLBERG, MURRAY, ELMQUIST, MALM, BERGQVIST, HAMMARSKJÖLD, EKEBERG, HANSSON, BESKOW.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anförde chefen för socialdepartementet, statsrådet Elmquist följande:

I årets statsverksproposition, femte huvudtiteln, har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen, i avbidan på den proposition rörande statsåtgärder till främjande av bostadsproduktionen, som kunde varda riksdagen före-

Bihang till riksdagens protokoll 1921. 1 saml. 303 häft. (Nr 357.) . 1

lagd, *dels*, under punkt 120, att till statsbidrag till främjande av bostadsproduktionen å extra stat för år 1922 beräkna ett reservationsanslag av 5,500,000 kronor att direkt utgå av byggnadsskattemedel, *dels ock*, under punkt 121, att till utförande genom ingenjörsvetenskapsakademien av tekniskt-vetenskapliga undersökningar på byggnadsområdet, likaledes å extra stat för år 1922, beräkna ett förslagsanslag, högst, 100,000 kronor. Därjämte har Kungl. Maj:t beträffande tilläggsstaten för år 1921, femte huvudtiteln, föreslagit riksdagen, jämväl i avbidan på den sålunda ifrågasatta propositionen, *dels*, under punkt 35, att för sistnämnda ändamål beräkna ett förslagsanslag, högst, 25,000 kronor, *dels ock*, under punkt 36, att till anordnande av pristävlingar om standardiserade hus typer och byggnadsdetaljer ävensom till andra åtgärder, ägnade att främja de tekniska betingelserna för bostadsproduktionen, beräkna ett reservationsanslag av 25,000 kronor.

Jag anhåller nu att få till behandling upptaga dessa frågor.

Bostadsfrågan vid 1920 års riksdag. riksdagens särskilda uppmärksamhet och föranledde åtskilliga delvis vittgående beslut. Jag behöver i förevarande sammanhang icke uppehålla mig vid frågan om lagstiftningen mot oskäligen hyresstegring m. m., vilket spörsmål Kungl. Maj:t, efter föredragning av chefen för justitiedepartementet, innevarande år på nytt underställt riksdagens prövning (prop. nr 352), och ej heller vid frågan om bostadsbyggande genom statens direkta mellankomst för statstjänare vid vissa under kommunikationsdepartementet lydande verk, vilken fråga, efter föredragning av chefen för nämnda departement, likaledes föranlett Kungl. Maj:t att till årets riksdag avlåta särskild proposition (nr 53).

Däremot må erinras, att riksdagen år 1920, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 314, i skrivelse den 18 juni (nr 468), under åberopande av vad som anförts i sammansatta stats-, bevillnings- och första lagutskottets av riksdagen godkända utlåtande nr 2, anmälde, att riksdagen beslutat, bland annat,

att en särskild fond, benämnd *statens bostadslånefond*, skulle inrättas, från vilken fond, som skulle förvaltas av statskontoret, lån efter de huvudsakliga grunder, som voro angivna i utskottets motivering, finge av Kungl. Maj:t beviljas kommuner med flera till visst bostadsbyggande, samt att för bildande av denna fond finge såsom lån från statsverkets fond av rusdrycksmedel disponeras för år 1920 ett belopp av 15,000,000 kronor och för år 1921 likaledes ett belopp av 15,000,000 kronor med skyldighet för bostadslånefonden att för de medel, som sålunda bleve

från rusdrycksmedelsfonden utlämnade, gottgöra sistnämnda fond ränta efter 5 %;

att till *understöd*, i huvudsaklig överensstämmelse med i utskottets motivering angivna grunder, åt kommuner med flera för uppförande av vissa bostadsbyggnader anvisa och till Kungl. Maj:ts förfogande ställa *dels* för år 1921 å extra stat under femte huvudtiteln ett reservationsanslag av 6,500,000 kronor, att direkt utgå av byggnadsskattemedel, *dels ock* å tilläggsstat för år 1920 under sjätte huvudtiteln ett reservationsanslag av 4,000,000 kronor, att utgå av tillfälliga lånemedel;

att för anordnande av *pristävlingar om standardmaterial* och därav föranledda åtgärder i enlighet med av Kungl. Maj:t närmare meddelade bestämmelser å tilläggsstat för år 1920 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag, högst, av 25,000 kronor; samt

att till *resestipendier* åt arkitekter, byggmästare och arbetare i byggnadsfacket, ävensom åt personer med medicinisk-hygienisk utbildning, för studier i utlandet av bostadsfrågan å tilläggsstat för år 1920 under sjätte huvudtiteln anvisa och ställa till Kungl. Maj:ts förfogande ett reservationsanslag av 75,000 kronor.

Vidare anmälde riksdagen i skrivelse samma dag (nr 469), att riksdagen, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 315 med förslag till förordning om hyresvärdestegringsskatt ävensom en i ämnet väckt motion, för sin del antagit särskild förordning om *byggnadsskatt* i syfte att bereda medel till främjande av bostadsproduktionen.

Ytterligare må erinras, att riksdagen i skrivelse den 28 maj 1920 (nr 282) anmälde, att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts proposition i ämnet (nr 316), beslutat att till utförande av *tekniskt-vetenskapliga undersökningar* på byggnadsområdet genom ingenjörsvetenskapsakademien anvisa *dels* å extra stat under tionde huvudtiteln för år 1921 ett förslagsanslag, högst, 75,000 kronor, *dels ock* å tilläggsstat under sjunde huvudtiteln för år 1920 ett förslagsanslag, högst, 50,000 kronor.

Slutligen må i detta sammanhang jämväl omnämnas, att riksdagen i skrivelse den 15 juni 1920 (nr 377) anmälde, att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 168, bland annat, för avsättning till *lånefonden för tjänstemannasamhället vid Mörby* under utgifter för kapitalökning anvisat

a) å tilläggsstat för år 1920 ett reservationsanslag av 40,000 kronor att utgå av lånemedel;

b) å riksstaten för år 1921 ett reservationsanslag av 400,000 kronor att jämväl utgå av lånemedel;

ävensom medgivit, att ur nämnda fond finge beviljas lån intill

140,000 kronor för anläggning av vissa vägar m. m. inom berörda samhälle. Då fonden eljest avser att bereda lån till bostadsbyggande, ökades sålunda genom dessa båda anslag de för detta ändamål tillgängliga lånemedlen med 300,000 kronor.

A. Statsunderstöd till främjande av bostadsproduktionen.

1920 års kungörelse.

Med anledning av riksdagens ovan omförmälda beslut dels om inrättande av en statens bostadslånefond, dels ock om anvisande av särskilda anslag för beredande av statsbidrag till uppförande av vissa bostadsbyggnader utfärdade Kungl. Maj:t den 9 juli 1920 *kungörelse angående statsunderstöd till främjande av bostadsproduktionen* (svensk författningssamling nr 520) av i huvudsak följande innehåll:

Statsunderstöd har upptagits såsom den sammanfattande benämningen på dels lån ur statens bostadslånefond och dels *statsbidrag* utan ränte- eller återbetalningsskyldighet.

Understöd kan i regel endast utgå för bostadsbyggande i städer, köpingar och andra samhällen, där byggnadsstadgan för rikets städer är gällande; dock kunna i särskilda fall lån — men icke bidrag — lämnas till bostadsbyggande jämväl å andra platser.

Understöd kan tillgodokomma såväl kommuner som andra byggnadsföretagare, i senare fallet dock endast under förmedling av vederbörande kommun. Vid beviljandet av lån ur bostadslånefonden skall skuldförbindelsen gentemot staten alltid utfärdas av kommunen.

Vid fördelningen av understöd skola egnahemsföretag och kooperativa byggnadsföretag äga företräde. Understöd må endast utgå till byggnadsföretag, som ej påbörjats tidigare än den 1 januari 1920 och som avser uppförande av helt ny byggnad av mera varaktigt slag. Sålunda kan understöd icke påräknas exempelvis för sådana företag, som avse att inreda vindar till bostäder eller att uppföra bostadsbaracker.

Understöd må tilldelas kommun eller ock annan byggnadsföretagare under förmedling av »vederbörande kommun», d. v. s. den kommun, inom vars område byggnaden uppföres. Denna bestämmelse har i anslutning till § 80 i förordningen den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse på landet tolkats så, att ett samhälle — köping eller municipalsamhälle — må kunna erhålla eller förmedla statsunderstöd, ehuru det ej utgör fullt självständigt kommun.

Lån kan utgå med högst 50 procent och statsbidrag med högst 15 procent av byggnadskostnaden, tomtkostnaden ej inberäknad, dock att,

om både lån och bidrag utgå, sammanlagda understödet må utgöra högst 50 procent av nämnda kostnad. Ytterligare har den begränsningen gjorts, att understöd ej må utgå med högre belopp än 15,000 kronor för lägenhet, därav högst 4,500 kronor såsom statsbidrag. I samband därmed har föreskrivits, att bostad, som icke är försedd med fullt inrett, odelat kök, ej må räknas såsom särskild lägenhet, med mindre Kungl. Maj:t på synnerliga skäl lämnar tillstånd därtill.

I fråga om lånens förräntning och amortering gälla följande villkor, vilka blivit av riksdagen i detalj prövade. Ett lån löper räntefritt under ett år, räknat från utlämningsdagen, och förräntas därefter med en fast ränta av fem procent under hela den återstående lånetiden. Vidare löper lånet utan amortering under det år, då det utlämnades, samt under ytterligare fem kalenderår. Därefter börja amorteringarna, vilka, tillhoppa med räntan (5 %), utgå i form av en årlig annuitet av sju procent. Dessa villkor gälla i första hand beträffande kommunens betalningsskyldighet mot staten, men då kommun förmedlar lån till annan byggnadsföretagare, äger kommunen icke betinga sig strängare villkor än de sålunda angivna. Ej heller må kommun av företagare mottaga sådan säkerhet, att denne förhindras att i skälig omfattning för byggnadsföretaget upptaga annat byggnadslån med förmånsrätt framför kommunens fordran. Genom denna bestämmelse åsyftas, att en enskild byggnadsföretagare för fyllande av sitt behov av byggnadskredit skall kunna på den öppna lånemarknaden använda sig av den bättre in-teckningssäkerheten. Det av kommunen förmedlade lånet ur bostadslånefonden kommer sålunda att få karaktären av sekundärlån, för så vitt icke företagaren av egna medel kan bestrida de kostnader, som icke täckas av statslånet.

Statens bostadslånefond förvaltas av statskontoret, som även har att verkställa utbetalningar ur de anslag, som anvisats till statsbidrag. Kungl. Maj:t beslutar om understödets fördelning och huvudsakliga användning.

Den löpande administrationen av ifrågavarande understödsverksamhet har anordnats på ungefär enahanda sätt som fördelningen av 1917—1919 års anslag till bostadssubvention och handhaves sålunda av statens byggnadsbyrå, som mottager och behandlar de till Kungl. Maj:t ställda ansökningarna om understöd.

På samma sätt, som tidigare varit fallet, har prövningsförfarandet hos byggnadsbyrån uppdelats i en förprövning och en efterprövning. Ansökningarna, som göras till föremål för den förra prövningen, äro av preliminär natur och behöva endast innehålla mera allmänna uppgifter om det sökta understödets användning. Det har nämligen icke ansetts påkallat

att för denna prövning påfordra, att kommunerna skola inkomma med detaljerade planer, innehållande exempelvis dyrbara byggnadsritningar, då i de flesta fall lärer inträffa, att det beviljade understödet väsentligen understiger det sökta och att dessa planer på den grund måste mer eller mindre frångås.

Med ledning av de till ansökningarna fogade mera preliminära uppgifterna har byggnadsbyrån att upprätta och till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till understödets fördelning ej mindre mellan de sökande kommunerna än även, i huvuddrag, mellan olika slag av byggnadsföretag inom varje särskild kommun. Det må särskilt erinras, att bland annat frågan om den föreskrivna företrädesrätten för egnahemsbyggare och kooperativa byggnadsföretag sålunda blir direkt underställd Kungl. Maj:ts prövning.

Sedan Kungl. Maj:t fattat beslut rörande förslaget, hava kommunerna, innan beviljade medel kunna utbetalas, att till byggnadsbyrån ingiva vissa, mera i detalj gående uppgifter, byggnadsritningar, kostnadsförslag m. m. ävensom vederbörliga förbindelser i fråga om de ekonomiska förpliktelser, som äro förenade med statsunderstödet tillgodonjutande. Först sedan den i granskning härav bestående efterprövningen blivit verkställd, kunna beviljade understöd på framställning av byggnadsbyrån utbetalas av statskontoret.

Vad angår ansökningstiden utsattes denna till den 15 september 1920 beträffande understöd för byggnadsföretag, som beräknades bliva fullbordade före 1921 års utgång. Vidkommande åter byggnadsföretag, vilka beräknas bliva färdiga först under år 1922, har ingen ansökningstid hittills blivit utsatt. Emellertid har Kungl. Maj:t förbehållit sig att i särskilda fall kunna redan före ansökningstidens utgång upptaga en ansökning till prövning.

Slutligen hava i kungörelsen inryckts vissa föreskrifter, avsedda att trygga en lämplig användning såväl av understöden som av de med deras hjälp uppförda bostadshusen. I detta sammanhang må ock erinras om kommuns skyldighet att till enskilda byggnadsföretagare utbetala dem beviljade understöd redan under byggnadstiden, i den mån bygget fortskrider. Företagarna tillförsäkras härigenom till en viss del det rörelsekapital, som erfordras, medan bygget pågår.

Användningen
av 1920 års
anslag till ån
och bidrag.

Jag övergår nu till en närmare redogörelse för dispositionen av de medel, som för år 1920 funnos tillgängliga till lån och statsbidrag.

Riksdagens beslut i ämnet lade icke hinder i vägen för att redan under år 1920 fördela jämväl 1921 års anslag för ändamålet, ehuru med-

len icke kunde utanordnas förr än under sistnämnda år. Det har emellertid, med mindre betydande undantag, ansetts lämpligt att under år 1920 fördela endast de för samma år omedelbart disponibla beloppen och att låta fördelningen av 1921 års anslag bliva beroende av särskild, ny ansökning.

Vad nu angår fördelningen av 1920 års anslag vill jag till en början erinra om den svåra ellsolycka, som den 19 juli nämnda år övergick Strömstad och som lade en stor del av stadens centrum i aska. Redan förut hade bostadsbrist varit rådande i staden, och den bostadsnöd, som denna katastrof åstadkom, syntes bliva så svårartad, att stadens vidare utveckling kunde anses allvarligt hotad. För att bispringa samhället i dess nödställda belägenhet beviljade Kungl. Maj:t den 10 september 1920, utan att avvakta övriga ansökningar, Strömstads stad understöd å tillhoppa 450,000 kronor, därav 135,000 kronor såsom bidrag utan räntel eller återbetalningsskyldighet.

Vid ansökningstidens utgång den 15 september 1920 förelågo ansökningar om statsunderstöd från det antal olika kommuner och till de belopp, som följande tablå utvisar:

Sökande kommuner	Lån kronor	Bidrag kronor	Sammanlagt understöd kronor
96 städer	53,689,495: 80	23,000,162: 05	76,689,657: 85
26 köpingar	2,944,325: —	1,412,525: —	4,356,850: —
55 municipalsambällen	2,799,056: 73	1,144,283: 10	3,943,339: 83
104 landskommuner	8,551,433: —	1,124,957: —	9,676,390: —
Summa 281 kommuner	67,984,310: 53	26,681,927: 15	94,666,237: 68

Då, såsom nämnts, för året tillgängliga medel belöpte sig till sammanlagt 19,000,000 kronor, därav 15,000,000 kronor till lån och 4,000,000 kronor till bidrag, måste vid fördelningen av understöden de sökta beloppen väsentligt reduceras, närmare bestämt till ungefär en femtedel.

Vid uppgörande av förslag till sådan fördelning måste givetvis möta icke ringa svårigheter. Visserligen kunde redan vid en mera förberedande granskning av inkomna ansökningar en hel del utgallras på grund av sin mer eller mindre lösliga halt, men även efter en sådan gallring kvarstodo dock vederhäftigt motiverade sådana, avseende ett sammanlagt belopp, som vida översteg tillgängliga medel. Det kunde då knappast bliva tal om att helt avvisa vissa grupper av ansökningar och koncentrera de tillgängliga medlen till en verkligt effektiv hjälp åt ett mera begränsat antal samhällen, huru önskligt detta än kunde

synas vara ur dessa samhällens egen synpunkt. Alltför många samhällen, närmast måhända just de ekonomiskt mindre bärkraftiga, vilka ofta ha att kämpa mot en efter deras förhållanden svår bostadsnöd, hade genom ett sådant förfaringssätt lämnats utan hjälp. Billigheten krävde, att man, i den mån tillgängliga medel därtill förslogo, sökte bispringa alla samhällen, där bostadsnöd rådde och som kunnat förete väl planlagda byggnadsföretag.

Närmaste uppgiften blev då att, med iakttagande av dessa hänsyn, söka utfinna en grund för understödets fördelning. I detta hänseende måste beaktas, att det är nära nog ogörligt att på rent statistisk väg förskaffa sig ett tillförlitligt siffermässigt underlag för en uppskattning av bostadsbristen inom ett samhälle. Olika metoder och utgångspunkter kunna ge de mest olika resultat. Man hade i själva verket inga bättre utgångspunkter än samhällenas folkmängd, folkökningssiffrorna och antalet nyproducerade lägenheter och eldstäder under närmast föregående år. I sistnämnda hänseende må erinras om betydelsen och värdet av socialstyrelsens fortlöpande bostadsstatistiska undersökningar av byggnadsverksamheten i vissa orter. Tillika gällde det — om man bortser från de samhällen, som enligt kungörelsen i ämnet voro uteslutna från erhållande av bidrag — att på lämpligt sätt avväga beloppet i form av lån och beloppet i form av bidrag. Slutligen hade byggnadsbyrån att föreslå de principer, efter vilka understöden borde fördelas mellan olika slag av byggnadsföretagare.

Den 26 oktober 1920 avgav statens byggnadsbyrå förslag till fördelning av tillgängliga medel mellan vissa kommuner och anförde därvid bland annat följande:

Statens bygg-
nadsbyrå.

Vid bedömandet av ansökningarna och uppgörandet av förslag till statsunderstödens fördelning hava i främsta rummet beaktats de i nådiga kungörelsen den 9 juli 1920 meddelade villkor och föreskrifter för understöds åtnjutande, men dessutom hava även de synpunkter, som legat till grund för förslaget till fördelning av 1917, 1918 och 1919 års statsbidrag till uppförande av bostadshus med smålägenheter, varit bestämmande. Sålunda har givetvis i främsta rummet hänsyn tagits till inom respektive kommun förefintlig bostadsbrist, och har kännedom härom vunnits icke blott genom de företedda ansökningshandlingarna, utan även genom från socialstyrelsen inhämtade upplysningar.

På grund av den i § 2 av förenämnda kungörelse givna föreskriften i fråga om att byggnadsföretag med anordningar, som avsåge att bereda den boende äganderätt eller annan stadigvarande rätt till bostaden, borde hava företräde vid understöds lämnande, har vid förslaget uppgörande i främsta rummet statsunderstöd föreslagits åt egnahemsföretag och kooperativa byggnadsföretag. Härvid har såsom »eget hem» ansetts sådan byggnad, som utom bostad för ägaren innehållit ytterligare en lägenhet, avsedd för uthyrning. Byggnad, innehållande tre eller flera lägenheter, ävensom sådan mindre byggnad, i vilken icke ägaren skulle hava sin bostad, har betraktats såsom hyreshus.

I några fall hava s. k. halvkommunala bostadsbolag, bildade i allmännyttigt syfte, vilka under föregående år på ett tillfredsställande sätt handhaft den statsunderstödda byggnadsverksamheten och vilkas byggnadsföretag varit väl planerade och omsorgsfullt utförda, ävensom av kommun uppförda hyreshus ansetts böra komma i åtnjutande av understöd.

Den i § 4 av kungörelsen fastställda högsta procent å byggnadskostnaden, med vilken lån och statsbidrag kan utgå, har byggnadsbyrån ansett böra åtnjutas endast av byggnadsföretag i kommun, där byggnadskostnaden för eldstad varit högst, omkring 8,000 kronor eller däröver. Vid fördelningsförslaget uppgörande har byrån beräknat, att å övriga orter statsunderstödet bör utgå med belopp, varierande mellan 30 % och 45 % av byggnadskostnaden, varvid särskilt tagits i beaktande om byggnadskostnaden varit relativt låg och det på grund härav kunde antagas, att företaget även med sålunda reducerat understöd kunde komma till stånd eller, att en nedsättning vore möjlig, utan att företagets ekonomi äventyrades.

Här bör även framhållas, att för vissa kommuner, där byggnadsstadgan för rikets städer visserligen är gällande, men där byggnadskostnaden för eldstad varit jämförelsevis låg, byrån ansett sig böra förorda, att endast lån, men ej statsbidrag må tillkomma den byggande.

Givet är, att vid ansökningarnas bedömande byrån även nu haft sin uppmärksamhet fäst därpå, att icke sådana omständigheter varit för handen, att genom understödjande av byggnadsverksamheten inom en kommun en av förhållandena ej ovillkorligen påkallad inflyttning från landsbygden skulle befordras.

Utom de synpunkter, som sålunda av byrån tillämpats vid uppgörandet av nu föreliggande förslag, har även särskild hänsyn tagits till inom respektive kommuner konstaterad folktillväxt och förefintligt bostadsbestånd under nästlidet år varjämte byggnadsbyrån sökt att, i den mån sådant låtit sig göra, tillmötesgå framställningar från sådana kommuner, som redan under åren 1917—1919 anhållit om statsbidrag, men, oaktat de synta förtjänta av dylika understöd, icke då kunnat, på grund av anslagens otillräcklighet, tilldelas sådant.

I detta sammanhang får byggnadsbyrån omförmäla, att byrån från generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen och vattenfallsstyrelsen införskaffat uppgifter på de platser inom landet, där bostadsbyggnader för resp. verks personal komma att påbörjas under åren 1920 och 1921, och har byrån vid bedömandet av de från olika kommuner inkomna ansökningarna om statsunderstöd tagit hänsyn till av bemälda myndigheter sålunda lämnade uppgifterna.

I några av de ingivna ansökningarna har statsbidrag begärts med ett synbarligen endast ungefärligen beräknat belopp, utan att ansökningen i övrigt innehållit några av de i § 6 av förberörda nådiga kungörelse föreskrivna uppgifter. Då byggnadsbyrån i saknad av nämnda uppgifter icke varit i stånd att bedöma behovet av de begärda understöden, hava berörda ansökningar icke kunnat till nådigt bifall förordas.

Med bifall till byggnadsbyråns förslag beviljade Kungl. Maj:t genom beslut den 19 november 1920 lån och bidrag till olika kommuner enligt den tablå, som här framlägges. I tablån hava i de fall, då byggnadsföretagare av olika slag inom ett samhälle erhållit lån eller bidrag, vederbörande belopp för varje sådan kategori förts »innanför linjen», varefter summan för hela samhället utförts i resp. kolumner. Sifferorna, som äro utsatta mellan kolumnen »lån» och kolumnen »statsbidrag», utgöra

följaktligen en specifikation av de belopp, vilkas summa sedan är utförd i kolumnen »statsbidrag».

		Städer.		
		Lån kronor		Statsbidrag kronor
Till	Alingsås för ensk. egnahemsbyggnader	70,000		17,000
»	Arboga » » »	90,000		20,000
»	Arvika » » »	45,000		11,000
»	Avesta » » »	14,000		2,000
»	Boden » » »	100,000		25,000
»	Borås » koop. byggnads- företag 50,000		12,000	
	för ensk. egnahemsbyggnader <u>125,000</u>	175,000	<u>30,000</u>	42,000
»	Djursholm för ensk. egnahemsbyggnader	57,000		14,000
»	Eksjö » » »	100,000		—
»	Eskilstuna för av kommunen uppförda egna hem 100,000		25,000	
	för ensk. egnahemsbyggnader <u>100,000</u>	200,000	<u>25,000</u>	50,000
»	Eslöv för ensk. egnahemsbyggnader .	50,000		12,000
»	Falkenberg för av egnahemsbolag och ensk. uppförda egnahemsbyggnader	80,000		20,000
»	Falköping för ensk. egnahemsbyggnader	100,000		25,000
»	Falun för ensk. egnahemsbyggnader .	125,000		30,000
»	Gävle för av halvkommunalt bostadsbolag uppförda hyres- hus 39,000		11,000	
	för ensk. egnahemsbyggnader <u>225,000</u>	264,000	<u>65,000</u>	76,000
»	Göteborg för av kommunen uppförda hyreshus samt ensk. egnahemsbygg- nader	1,552,000		500,000
»	Halmstad för av kooperativförening uppförda egnahemsbyggnader . . .	160,000		40,000
»	Hedemora för ensk. egnahemsbyggnader	20,000		5,000
»	Hudiksvall » » »	64,000		15,000
»	Huskvarna för kooperativt byggnads- företag eller ensk. egnahemsbyggna- der	62,000		15,000
»	Hälsingborg för ensk. egnahemsbygg- nader	280,000		80,000

	Lån kronor	Statsbidrag kronor
Till Härnösand för ensk. egnahemsbyggnader	63,000	15,000
» Jönköping för ett kooperativt byggnadsföretag eller ensk. egnahemsbyggnader	210,000	45,000
» Kalmar för ensk. egnahemsbyggnader	110,000	28,000
» Karlshamn för ensk. egnahemsbyggnader	64,000	15,000
» Karlskrona för koop. byggnadsföretag	250,000	60,000
» Karlstad för ensk. egnahemsbyggnader	125,000	30,000
» Kristianstad för ensk. egnahemsbyggnader	64,000	15,000
» Kristinehamn för ensk. egnahemsbyggnader	100,000	25,000
» Köping för ensk. egnahemsbyggnader	48,000	12,000
» Landskrona för koop. byggnadsföretag	130,000	32,000
» Lidköping för ensk. egnahemsbyggnader	42,000	10,000
» Linköping för ensk. egnahemsbyggnader	185,000	43,000
» Ludvika för koop. byggnadsföretag .	64,000	15,000
» Luleå för ensk. egnahemsbyggnader .	105,000	30,000
» Lund » » » .	95,000	24,000
» Malmö för av kommunen uppförda egnahemsbyggnader .	464,000	132,000
koop. byggnadsföretag . . .	210,000	86,000
ensk. egnahemsbyggnader .	220,000	56,000
	894,000	274,000
» Mariestad för ensk. egnahemsbyggnader	80,000	—
» Mjölby » » »	40,000	10,000
» Motala » » »	80,000	20,000
» Norrköping för ensk. egnahemsbyggnader	447,000	136,000
» Norrtälje för ensk. egnahemsbyggnader	40,000	10,000
» Nyköping » » »	88,000	25,000
» Nässjö » » »	60,000	12,000
» Oskarshamn för ensk. egnahemsbyggnader	80,000	20,000
» Ronneby för ensk. egnahemsbyggnader	25,000	6,000

	Lån kronor	Statsbidrag kronor
Till Sala för ensk. egnahemsbyggnader	57,000	16,000
» Skara » » »	30,000	7,000
» Skellefteå » » »	45,000	10,000
» Skänninge » » »	16,000	4,000
» Skövde » » »	84,000	21,000
» Sollefteå » » »	84,000	21,000
» Stockholm för koop.byggnads- företag 880,000		277,000
ensk. egnahemsbyggnader <u>2,150,000</u>	3,030,000	<u>723,000</u> 1,000,000
» Strängnäs för ensk. egnahemsbygg- nader	60,000	15,000
» Sundsvall för ensk. egnahemsbygg- nader	140,000	40,000
» Söderhamn för ensk. egnahemsbygg- nader	80,000	20,000
» Södertälje för ensk. egnahemsbygg- nader	120,000	34,000
» Sölvesborg för ensk. egnahemsbygg- nader	25,000	6,000
» Tidaholm för ensk. egnahemsbyggnader	32,000	8,000
» Tranås » » »	32,000	8,000
» Trälleborg » » »	80,000	20,000
» Uddevalla » » »	75,000	18,000
» Ulricehamn för ensk. egnahemsbygg- nader	22,000	5,000
» Umeå för ensk. egnahemsbyggnader .	50,000	14,000
» Uppsala för av bostadsbolag uppfört hyreshus 45,000		11,000
för ensk. egnahemsbyggnader <u>72,000</u>	117,000	<u>18,000</u>
» Vadstena för ensk. egnahemsbyggnader	30,000	8,000
» Varberg » » »	60,000	15,000
» Vaxholm » » »	73,000	18,000
» Vetlanda » » »	33,000	—
» Vänersborg för ensk. egnahemsbygg- nader	65,000	16,000
» Västervik för ensk. egnahemsbygg- nader	—	33,000
» Västerås för ensk. egnahemsbyggnader	209,000	62,000

	Lån kronor	Statsbidrag kronor
Till Växjö för ensk. egnahemsbyggnader	64,000	16,000
» Ystad » » »	92,000	23,000
» Ängelholm för ensk. egnahemsbygg- nader	38,000	9,000
» Örebro för ensk. egnahemsbyggnader	262,000	75,000
» Örnsköldsvik för ensk. egnahemsbygg- nader	38,000	9,000
» Östersund för koop. byggnads- företag 73,000		21,000
för ensk. egnahemsbyggnader 52,000	125,000	15,000
	12,365,000	3,527,000
eller tillsammans till städer kronor		

Köpingar.

Till Borlänge för ensk. egnahemsbyggnader	46,000	11,000
» Lidingö » » »	124,000	31,000
» Ljusdal » » »	32,000	8,000
» Mönsterås » » »	28,000	7,000
» Nybro » » »	25,000	6,000
» Saltsjöbaden för ensk. egnahemsbygg- nader	49,000	14,000
» Skurup för ensk. egnahemsbyggnader	22,000	5,000
» Stocksund för av kommunen uppf. hyreshus	47,000	13,000
» Sundbyberg för ensk. egnahemsbygg- nader	35,000	9,000
» Säffle för ensk. egnahemsbyggnader .	34,000	8,000
» Tierp » » »	32,000	8,000
» Valdemarsvik för av kommunen uppf. hyreshus	31,000	9,000
» Vara för ensk. egnahemsbyggnader .	7,000	3,000
» Värnamo för ensk. egnahemsbyggnader	60,000	—
» Älmhult » » »	45,000	12,000
eller tillsammans till köpingar kronor	617,000	144,000

Municipalsamhällen och landskommuner.

	Lån kronor	Statsbidrag kronor
Till Almby s:n för ensk. egnahemsbyggnader	48,000	—
» Alvesta m:e för ensk. egnahemsbyggnader	25,000	7,000
» Aringsås s:n för ensk. egnahemsbyggnader	50,000	—
» Arvidsjaur s:m:e för ensk. egnahemsbyggnader	21,000	—
» Backa s:n för ensk. egnahemsbyggnader	32,000	—
» Bollnäs s:n för ensk. egnahemsbyggnader	55,000	—
» Danderyds s:n för ensk. egnahemsbyggnader	54,000	—
» Enebybergs villastads m:e för ensk. egnahemsbyggnader	34,000	8,000
» Falköpings förstäders m:e för ensk. egnahemsbyggnader	36,000	—
» Flens m:e för ensk. egnahemsbyggnader	32,000	8,000
» Gnesta m:e för ensk. egnahemsbyggnader	35,000	10,000
» Gudmundrå s:n för ensk. egnahemsbyggnader	30,000	—
» Hubbo s:n för ensk. egnahemsbyggnader	50,000	—
» Hyltinge s:n för ensk. egnahemsbyggnader	30,000	—
» Järna m:e för ensk. egnahemsbyggnader	30,000	—
» Karlskoga m:e för ensk. egnahemsbyggnader	32,000	8,000
» Krokslätts m:e för ensk. egnahemsbyggnader	67,000	16,000
» Ljungby köpings m:e för ensk. egnahemsbyggnader	43,000	—

	Lån kronor	Statsbidrag kronor
Till Lundens m:e för ensk. egnahemsbygg- nader	18,000	—
» Långbro s:n för ensk. egnahemsbygg- nader	48,000	—
» Motala s:n för ensk. egnahemsbygg- nader	80,000	—
» Mölndals m:e för ensk. egnahemsbygg- nader	80,000	20,000
» Nacka s:n för ensk. egnahemsbygg- nader	34,000	—
» Osby m:e för ensk. egnahemsbyggnader	40,000	—
» Oskarströms m:e för ensk. egnahems- byggnader	30,000	—
» Oxelösunds m:e för av egnahemsföre- ning uppförda egnahemsbyggnader	—	10,000
» Ramundeboda s:n för ensk. egnahems- byggnader	23,000	—
» Ronneby s:n för ensk. egnahemsbygg- nader	25,000	—
» Sköns s:n för ensk. egnahemsbygg- nader	50,000	12,000
» Snötorps s:n för ensk. egnahemsbygg- nader	37,000	—
» Solhems m:e för ensk. egnahemsbygg- nader	45,000	13,000
» Stora Tuna s:n för ensk. egnahems- byggnader	32,000	—
» Storviks m:e för ensk. egnahemsbygg- nader	32,000	8,000
» Ströms s:n för ensk. egnahemsbygg- nader	32,000	8,000
» Strömsnäsbruks m:e för ensk. eгна- hemsbyggnader	28,000	—
» Sura s:n för ensk. egnahemsbyggnader	45,000	—
» Sävsjö m:e för ensk. egnahemsbygg- nader	30,000	8,000
» Tomelilla m:e för ensk. egnahems- byggnader	20,000	5,000

	Lån kronor	Statsbidrag kronor
Till Täby s:n för ensk. egnahemsbyggnader	54,000	—
» Vansbro m:e för ensk. egnahemsbyggnader	36,000	9,000
» Vislanda m:e för ensk. egnahemsbyggnader	14,000	—
» Vännäs m:e för ensk. egnahemsbyggnader	35,000	10,000
» Åstorps m:e för ensk. egnahemsbyggnader	32,000	8,000
» Åtvidabergs m:e för ensk. egnahemsbyggnader	44,000	11,000
» Örja s:n för ensk. egnahemsbyggnader	21,000	—
» Över-Luleå s:n för ensk. egnahemsbyggnader	34,000	—
<hr/>		
eller tillsammans till municipalsamhällen och landskommuner kronor	1,703,000	179,000

Sammanfattning.

Städer	12,365,000	3,527,000
Köpingar	617,000	144,000
Municipalsamhällen och landskommuner	1,703,000	179,000
	<hr/>	
Summa	14,685,000	3,850,000
Härtill komma enligt tidigare meddelade beslut:		
Strömstads stad tilldelade kronor	315,000	135,000
samt för byggnadsbyråns verksamhet m. m. anvisade kronor		15,000
	<hr/>	
Tillhoppa	15,000,000	4,000,000

Vidare bemyndigade Kungl. Maj:t statens byggnadsbyrå ej mindre att, efter framställning av vederbörande kommun, överflytta kommunen för uppförande av hyreshus beviljat statsunderstöd till byggnadsföretag med anordningar, som avsåge att bereda den boende äganderätt till bostaden, än även att, likaledes efter framställning av vederbörande kommun, då synnerliga skäl därtill vore, efter anmälan i varje särskilt fall till socialdepartementet, överflytta kommunen beviljat, för egnahems- eller

kooperativa byggnadsföretag avsedda statsunderstöd till med kommunal medverkan bedrivna byggnadsföretag för uppförande av hyreshus.

Ytterligare föreskrev Kungl. Maj:t jämlikt § 13 i meraberörda kungörelse följande särskilda villkor för statsunderstöds tillgodonjutande, nämligen:

att byggnadsföretagarna skulle eftersträva att förlägga byggnadsföretags igångsättande till sådan tid av året, att tillfälle till kontinuerligt arbete så långt möjligt bereddes arbetarna inom byggnadsfacket eller, om bedömandet av förhållandena måste på grund av bristande överblick begränsas till den egna orten, att tillfälle till kontinuerligt arbete i olika grenar av byggnadsfacket i möjligaste mån bereddes de inom orten sysselsätta arbetarna under den tid, arbete inom vederbörande gren av byggnadsfacket med statsunderstöd bedreves inom orten;

att byggnadsföretagare, som vid statsunderstödd byggnadsverksamhet sysselsatte eller beräknades komma att vid senare tidpunkt på en gång sysselsätta visst minsta antal arbetare, skulle vara skyldig att, därest Kungl. Maj:t meddelade föreskrift därom, till vederbörande offentliga arbetsförmedlingskontor varje fjortonde dag anmäla beträffande varje särskilt byggnadsfack ej mindre det vid tidpunkten för anmälningen anställda antalet arbetare än även det antal arbetare, som inom loppet av påföljande fjorton dagar beräknades bliva vid byggnadsföretaget anställda eller ock därifrån avskedade; samt

att, därest Kungl. Maj:t skulle finna fara föreligga, att den statsunderstödda bostadsproduktionens bedrivande skulle så menligt återverka på prisbildning och tillgång å viktigare byggnadsmaterialier ävensom på andra för byggnadsindustrien väsentliga faktorer, att därigenom byggnadskostnaderna för statsunderstödda byggnadsföretag i avsevärd grad komme att överstiga de beräknade och bostadsproduktionen inom landet kunde lida allvarlig skada, Kungl. Maj:t skulle äga att i fråga om byggnadsföretag, som icke blivit igångsatt eller på bindande sätt förberett, föreskriva, att beviljat statsunderstöd ej finge utan särskilt ytterligare medgivande tillgodonjutas.

Än ytterligare anbefalldes Kungl. Maj:t statens byggnadsbyrå

att meddela *dels* de kommuner, vilka Kungl. Maj:t sålunda beviljat lån eller statsbidrag, till vilka belopp sådana understöd högst komme att utgå, under förutsättning att alla i ovannämnda kungörelse den 9 juli 1920 liksom ock övriga, förut omförmälda särskilda villkor av kommunerna fullgjordes, *dels* ock övriga kommuner, som anhållit om statsunderstöd, att sådant ej kunnat erhållas utav de under år 1920 för ändamålet tillgängliga medel, samt

att, därest besparing skulle uppstå å förenämnda av Kungl. Maj:t beviljade statsunderstöd, inkomma med förslag till fördelning av de belopp, som sålunda kunde bliva tillgängliga.

Vidkommande det fakultativt uppställda villkoret beträffande viss anmälningsskyldighet i fråga om anställda arbetare har Kungl. Maj:t hittills ej utfärdat närmare föreskrifter, varför villkoret åtminstone tillsvidare saknar praktisk betydelse. Det avsåg att bereda tillgång till uppgifter, som kunde läggas till grund för åtgärder i syfte att på rationellt sätt utnyttja den inom byggnadsfacket befintliga arbetskraften, dels ock att tillhandagå arbetarna själva med uppgifter om arbetstillfällena. Genom ändrade förhållanden hava förutsättningarna för ett lyckligt genomförande av en dylik s. k. fackarbetsanvisning till en viss grad ryckts undan — bland annat stå utbud och efterfrågan på arbetskraft icke längre i sådan proportion till varandra som tidigare under krisen — varför det ansetts tills vidare böra anstå med vidtagande av åtgärder i den riktning, som sålunda ifrågasattes.

Utbetalningar m. m.

Beträffande utanordnandet av 1920 års understöd bör för ett riktigt bedömande av dessas begärlighet och effektivitet erinras, att Kungl. Maj:ts beslut om de huvudsakliga anslagsbeloppens fördelning kunde föreligga först den 19 november 1920. Man kan redan härav draga den slutsatsen, att de olika byggnadsföretagarna, i den mån de icke redan tidigare igångsatt sina byggen i den ovissa förhoppningen att framdeles få tillgodonjuta understöd, ofta ännu icke hunnit driva sina företag så långt, att medlen skulle kunna tillhandahållas dem. Emellertid verkställer byggnadsbyrån för närvarande i forcerat tempo s. k. efterprövning av de från kommunerna för varje dag inströmmande handlingarna. Enligt meddelad uppgift, avseende början av april månad, har byggnadsbyrån, efter verkställd efterprövning, godkänt 843 byggnadsföretag, omfattande 9 hyreshus, 2 på kooperativ väg planlagda byggnader samt 832 egna hem, motsvarande en sammanlagd byggnadskostnad av 24,154,085:36 kronor och innehållande sammanlagt 1,343 lägenheter om tillhopa 4,667 eldstäder. För dessa företag hava till vederbörande kommuner utanordnats eller kunna när som helst utanordnas lån ur bostadslånefonden till ett sammanlagt belopp av 6,760,562:65 kronor och statsbidrag till ett sammanlagt belopp av 1,790,561:85 kronor. Beträffande utanordnandet av statsbidragen må nämnas, att sådant icke sker, förrän vederbörande företag fortskridit så långt, att byggnaden är under tak.

De nyss meddelade uppgifterna angående slutgiltigt prövade och godkända byggnadsföretag äro i den tablå, som här framlägges, närmare specificerade med hänsyn till de olika orter, där byggnadsföretagen bedrivs eller slutförts.

O r t	A n t a l					Sammanlagd byggnadskostnad Kronor	Lån Kronor	Statsbidrag Kronor
	hyres- hus	koop. byggn.	egna hem	lägen- heter	eld- städer			
<i>Städer:</i>								
Boden	—	—	8	16	54	268,211: 40	85,810	21,450
Eksjö	—	—	15	29	100	307,000	92,100	—
Eslöv	—	—	6	9	29	133,387	42,672	10,668
Falköping	—	—	15	29	98	418,500	100,000	18,600
Falun	—	—	31	50	130	456,500	125,000	30,000
Göteborg	3	1	205	276	1 014	5,970,955	1,552,000	500,000
Hedemora	—	—	4	5	17	63,000	20,000	5,000
Hudiksvall	—	—	11	21	58	228,800	64,000	15,000
Huskvarna	—	—	10	19	52	186,900	59,808	14,952
Hälsingborg	—	—	32	34	156	839,705: 30	280,000	80,000
Jönköping	—	1	16	62	184	1,048,242	210,000	45,000
Kalmar	—	—	16	28	105	398,929	110,000	28,000
Kristianstad	—	—	9	12	47	200,000	64,000	15,000
Köping	—	—	7	14	40	173,105	48,000	12,000
Ludvika	—	—	4	8	26	117,000	26,000	8,800
Mjölby	—	—	7	13	39	184,818	40,000	10,000
Norrköping	1	—	30	66	238	1,490,350	447,000	132,925
Nässjö	—	—	12	20	69	258,300	60,000	12,000
Oskarshamn	—	—	12	18	65	252,815	76,660	19,994
Skänninge	—	—	5	10	31	113,194	16,000	4,000
Sollefteå	—	—	11	21	70	391,000	84,000	21,000
Stockholm	—	—	88	98	451	3,230,470	1,010,900	315,650
Strängnäs	—	—	7	14	40	190,994	55,968	13,992
Strömstad	3	—	12	30	107	528,294	171,142: 65	73,346: 85
Sundsvall	—	—	16	31	73	400,500	140,000	40,000
Sölvesborg	—	—	4	8	25	79,500	25,000	6,000
Umeå	—	—	3	6	25	175,300	37,040	10,400
Uppsala	1	—	17	42	138	746,573: 81	117,000	29,000
Varberg	—	—	9	14	50	189,913	60,000	15,000
Vaxholm	—	—	11	14	63	260,150	73,000	18,000
Västerås	—	—	15	25	93	636,987	209,000	62,000
Örebro	—	—	21	38	125	785,910: 71	262,000	75,000
Örnsköldsvik	—	—	7	13	36	139,569	38,000	9,000

O r t	A n t a l					Sammanlagd byggnadskostnad Kronor	Lån Kronor	Statsbidrag Kronor
	hyres- hus	koop. byggn.	egna hem	lägen- heter	eld- städer			
<i>Köpingar:</i>								
Lidingön	—	—	15	25	80	422,475: 26	124,000	31,000
Mönsterås	—	—	3	5	18	70,149: 50	19,500	5,000
Saltsjöbaden	—	—	5	7	24	140,000	49,000	14,000
Valdemarsvik	1	—	—	6	14	100,000	31,000	9,000
Vara	—	—	1	2	6	22,289	7,000	3,000
Värnamo	—	—	12	20	72	220,445	60,000	—
Älmhult	—	—	9	14	57	194,975	31,900	8,280
<i>Municipalsamhällen och landskommuner:</i>								
Almby s:n	—	—	9	14	36	155,194	47,880	—
Arvidsjaur s m:e	—	—	2	3	13	45,979: 50	13,790	—
Enebybergs v.stads m:e	—	—	5	8	23	105,000	34,000	8,000
Danderyds s:n	—	—	7	11	36	142,000	51,000	—
Falköpings först. m:e	—	—	4	6	22	92,051	27,585	—
Flens m:e	—	—	5	5	23	104,040: 20	32,000	8,000
Gnesta m:e	—	—	4	7	26	125,000	35,000	10,000
Järna m:e	—	—	7	10	28	77,700	23,310	—
Lundens m:e	—	—	2	3	11	60,000	18,000	—
Långbro s:n	—	—	9	13	39	156,026: 99	47,830	—
Nacka s:n	—	—	4	7	21	91,000	34,000	—
Osby m:e	—	—	4	8	30	88,760	26,550	—
Snöstorps s:n	—	—	10	16	52	157,349: 20	37,000	—
Solhems m:e	—	—	5	5	22	125,945	43,400	12,400
Stora Tuna s:n	—	—	5	8	24	80,713	25,825	—
Storviks m:e	—	—	9	15	47	160,411: 65	32,000	8,000
Sura s:n	—	—	10	17	45	174,400	45,000	—
Tomelilla m:e ¹	—	—	2	3	11	26,307: 84	7,892	2,104
Täby s:n	—	—	8	12	39	151,000	54,000	—
Summa	9	2	832	1,343	4,667	24,154,085: 86	6,760,562: 65	1,790,561: 85

Vid samma tidpunkt, som de nyss lämnade uppgifterna avse, hade till byggnadsbyrån inkommit anmälningar från vissa kommuner, att preliminärt beviljade understöd icke kunde komma till användning. Fyra

¹ Köping från och med den 1 jan. 1921.

kommuner, nämligen Ystads stad, Ljungby och Skurups köpingar samt Örja socken, hava hittills förklarat sig alls icke fullfölja sina ansökningar om understöd, enär alla byggnadsföretagare på dessa platser återkallat sina ansökningar. Vidare hava några kommuner meddelat, att de planerade byggnadsföretagen icke kommit till utförande i den omfattning, som förutsatts i den ursprungliga ansökningen. Till följd härav hava å de till följande kommuner beviljade understöden utav 1920 års anslag uppkommit besparingar till följande belopp:

	Lån Kr.	Statsbidrag Kr.
Almby socken	120	—
Danderyds socken	3,000	—
Eslövs stad	1,332	—
Falköpings förstäders m:e	8,415	—
Gävle stad	8,800	—
Huskvarna stad	2,192	48
Järna m:e	6,690	—
Ljungby köping	43,000	—
Långbro socken	170	—
Mönsterås köping	8,500	2,000
Oskarshamns stad	3,340	6
Skurups köping	22,000	5,000
Solhems m:e	1,600	600
Tomelilla köping	12,108	2,896
Ystads stad	92,000	23,000
Örja socken	21,000	—
	<hr/>	<hr/>
	Summa 234,267	33,550

Enligt vad förut omförmälts, ankommer det på statens byggnadsbyrå att till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till fördelning av sålunda uppkommande besparingar. Flera kommuner hava redan på förhand anmält sig såsom sökande till eventuella sådana. Förslag i sådan riktning, avseende sammanlagt 115,000 kronor i lån och 30,800 kronor i statsbidrag, hava av byggnadsbyrån avgivits samt av Kungl. Maj:t godkänts och nya förslag komma att framläggas, så snart vederbörliga utredningar fullföljts.

Slutligen må meddelas, att byggnadsbyrån genom cirkulärskrivelse den 9 mars 1921 anmodade de kommuner, som tilldelats understöd, men som då ännu ej insänt de för efterprövningen föreskrivna handlingar, att snarast inkomma med uppgift, huruvida ansökningarna komme att fullföljas. Svar härå har ännu ej inkommit från städerna Djursholm, Lidköping, Luleå, Skara och Växiö samt Säffle köping. Sannolikt är

emellertid, att flertalet av dessa kommuner kommer att fullfölja ansökningarna.

1921 års anslag till lån och bidrag.

Jag övergår nu till en redogörelse för, huru 1921 års anslag till lån och bidrag lämpligen böra komma till användning och särskilt huru lärodomarna från fjolårets understödsverksamhet därvid synas mig böra på bästa sätt utnyttjas.

Ansöknings-tiden.

Vad då till en början beträffar frågan om ansökningstiden, angavs, såsom nämnts, i 1920 års kungörelse en särskild sådan tid, nämligen till den 15 september 1920, avseende närmast ansökningar om understöd utav de för nämnda år tillgängliga medel, medan tiden för ingivande av ansökningar om understöd ur 1921 års anslag skulle framdeles bliva kungjord. Någon kungörelse härom har ännu icke blivit utfärdad, vilket, såsom också framhållits, icke utgör något hinder att, om särskilda skäl föreligga, när som helst upptaga till prövning och avgörande en ingiven ansökan om understöd. På detta sätt har också ett mindre belopp av 1921 års medel redan disponerats.

Anledningen till att någon kungörelse i detta ämne ännu ej utfärdats har varit, att man velat såvitt möjligt avvakta resultaten av 1920 års understödsverksamhet för att utröna det eventuella behovet av antingen mera principiella omläggningar av verksamheten, som i sådant fall skulle behöva underställas riksdagens förnyade prövning, eller ock smärre jämkningar, som eljest kunde hava visat sig lämpliga. Vidare har det syntts angeläget att icke förlägga den nya ansökningstiden så nära inpå den gamla, att kommunerna vid dess utgång ännu på ett mera förberedande stadium skulle vara sysselsatta med dispositionen av 1920 års understöd och i avvaktan på dess resultat skulle visa sig mindre benägna att inlåta sig på nya företag.

Det förtjänar omnämnas, att svenska stadsförbundets kommunala centralbyrå, på framställning av statens byggnadsbyrå, i en särskild enquête vid nästlidna årsskifte sökt inhämta ett antal kommuners egna önskningsfrågor i frågan samt delgivit byggnadsbyrån resultatet därav i form av en promemoria. Av denna framgår, att divergenser i uppfattningen icke saknats men att kommunerna i allmänhet syntts böjda att förorda, att det tillsvidare måtte få anstå med frågans avgörande.

Departementschefen.

För egen del anser jag mig böra förorda, att framdeles liksom hittills en viss ansökningstid fixeras, så att ansökningarna i huvudsak samlas till en viss tidpunkt, varigenom tillfälle beredes att vid understödets fördelning väga olika intressen mot varandra. Med hänsyn till den nyss påpekade möjligheten att i särskilda fall kunna redan i förväg till prövning upptaga enstaka ansökningar, synes det dock ej ägnat att in-

giva betänklighet att låta frågan om ansökningstidens fastställande anstå ännu någon tid, givetvis under iakttagande av ett utav stadsförbundets bostadsråd framfört önskemål, att kungörelse i ämnet utfärdas så långt före ansökningstidens utgång, att kommunerna erhålla tillräckligt rådrum att utan överdrivet forcerat arbete vidtaga för ansökningarnas ingivande nödiga förberedande åtgärder.

Den i enlighet med riksdagens principuttalande meddelade föreskriften, att egnahemsbyggare och kooperativa byggnadsföretag skola erhålla företrädere vid fördelningen av statsunderstöden, har kommit att på ett avgörande sätt influera på fördelningen av 1920 års anslag. De tablåer, som nyss framlagts, visa, att egnahemsbyggarna alldeles dominera bland de byggnadsföretagare, som erhållit statsunderstöd, och att i allt fall hyreshusen torde komma att utgöra endast en ringa bråkdel av de byggnader, som kunna förväntas framgå som resultat av hithörande understödsverksamhet. I detta sammanhang må meddelas, att svenska stadsförbundets bostadsråd den 8 mars i år inkommit med en skrift, vari såväl erfarenheter som önskemål beträffande den statliga understödsverksamheten upptagits till behandling. Jag får senare vid flera tillfällen anledning återkomma till denna framställning.¹ I nu förevarande spörsmål anför bostadsrådet följande:

Företrädesrätten för egnahemsbyggare och kooperativa byggnadsföretag.

Främst vill rådet fästa uppmärksamheten på det företrädere, som enligt kungl. kungörelsen den 9 juli 1920 angående statsunderstöd till främjande av bostadsproduktionen givits de s. k. egnahemsbyggarna. I författningen stadgas som bekant, att företrädere skall lämnas »byggnadsföretag med anordningar, som avse att bereda den boende äganderätt eller annan stadigvarande rätt till bostaden (egnahemsföretag, kooperativa bostadsföretag)». Stadsgandet ifråga torde vara motiverat av ett bestämt uttalande av vederbörande riksdagsutskott. Utgångspunkten för detta var att i största möjliga utsträckning göra bostadsproduktionen oberoende av den rådande bristen på arbetskraft inom byggnadsfacket. Utskottet utgick därvid ifråna, att landet i själva verket förfogade över ett ej ringa mått av arbetskraft, »som utan att vara organiserad inom byggnadsfacket likväl under vissa förutsättningar skulle med fördel kunna utnyttjas för bostadsbyggande». Sedan den dagliga arbetstiden förkortats väsentligt, finnes det enligt utskottets mening stora skaror av dugliga arbetare, som ingenting bättre begärde än att få med egna armar på fritiden uppföra ett eget hem. Utskottet förmodade vidare, att ett dylikt arbete på sista tiden blivit i hög grad underlättat, sedan snickerifabriker i olika delar av landet börjat tillhandahålla fullständiga bostadshus i avpassade delar, vilka utan svårighet och på kort tid kunde hopfogas av egnahemsbyggaren med hjälp av några kamrater. De på arbetsmarknaden rådande förhållandena påkallade, menade utskottet, att staten mer än någonsin ägnade sin uppmuntran åt egnahemsbyggandet. Samma synpunkter framhöllos också i debatten inom riksdagen.

Stadsförbundets bostadsråd.

Till följd av denna riksdagens, av förhållandena på arbetsmarknaden inom byggnadsfacket väl till stor del inspirerade ståndpunkt, har fördelningen av medlen sedan skett

¹ Ytterligare referat av bostadsrådets framställning sid. 27, 32 och 35.

med egnahemsbyggarnas absoluta företräde såsom bestämd princip. För hyreshus i städerna att uppföras av kommun, bolag eller kooperativa företag begärdes tillsammans lån till ett belopp av 25,539,739 kronor och statsbidrag med 10,250,432 kronor. För ändamålet hava emellertid som lån lämnats endast 2,949,000 kronor och som statsbidrag 883,000 kronor. Det framgår således härav, att egnahemsbyggarna haft ett bestämt och avsevärt företräde.

I den ofta nämnda enquëten understrykes kraftigt de olägenheter, som vållats av denna företrädesrätt för egnahemmen. Från Kalmar framhålles sålunda, att subventionen synes kunna göras mera effektiv, därest lån och statsbidrag lämnades byggnadsföretag, i vilka ett större antal lägenheter inrymdes. I Norrköping, där medel erhållits endast till egnahemsbyggnader, hava stadsfullmäktige, sedan egnahemsbyggarna visat sig icke kunna fullfölja sina byggnadsplaner begärt att få använda det staden tilldelade beloppet till bl. a. ett stadens hyreshus med cirka 60 eldstäder. Från Köping framhålles, att i en stad, där bostadsbrist råder, egnahemmen blott till en ringa del fylla behovet av bostadslägenheter och att det vore mera ekonomiskt att uppföra byggnader, som inrymde ett större antal lägenheter. Från Linköping påyrkas också större frihet för vederbörande kommun vid fördelningen av tilldelat understödsbelopp. »Som bestämmelserna nu varit, kan understöd lämnas till egnahemsbyggen långt utanför den fastställda stadsplanen, däremot icke till hyreshus inom stadsplanen, vilka dock bättre kunna avhjälpa bostadsbristen i staden, samtidigt som lägenheterna i ett sådant ofta kunna bliva både bättre och billigare.» Även från andra håll har framförts det oegentliga i, att städernas egna byggen, som verkligen kunnat igångsättas, blivit utan anslag, medan sådant beviljats egnahemsbyggen, som det oaktat icke kunnat fullföljas.

De förhoppningar vederbörande riksdagsutskott, såsom ovan refererats, givit uttryck åt, torde näppeligen hava omsatts i verklighet, åtminstone i någon nämnvärdare grad. Väl är det möjligt och icke osannolikt att ett och annat eget hem på förutsatt sätt kommit eller kommer till stånd genom yrkeskunnig byggherres och hans kamraters förenade ansträngningar. Så särdeles många torde de dock icke bliva och för lösningen av städernas bostadsfråga under nuvarande förhållanden torde de icke spelat eller komma att spela någon vidare roll. Den tid, under vilken det subventionerade bygget skall utföras, är för övrigt alldeles för kort tilltagen för att någon skall hinna bygga »på lediga stunder». De icke yrkeskunnigas arbetsinsatser för sin bostadsfråga torde man kunna tämligen saklöst helt se bort från.

Även med subventionen behöver den byggande dock själv tillsätta medel. Skola de upplånas, möter detta under nuvarande penningknapphet stora svårigheter och kunna medlen till sist anskaffas, är räntan avskräckande hög. Den samhällskategori, som utskottet väl i första hand haft tanke på, torde hava varit arbetare med besparingar. En förständig sådan ställer sig väl emellertid under nuvarande läge med fallande priser åtskilligt betänksam, när det gäller att insätta sina med hårt arbete förvärvade medel i ett bygge.

Det vill under sådana förhållanden synas, som om den nu gällande företrädesrätten för egnahem borde helt upphöra. Den enskilde äger icke för närvarande de resurser, som fordras för att kunna ikläda sig ansvaret. För den oundgängliga bostadsproduktionen torde nu i regel fordras större ekonomisk bärkraft, än som kan förutsättas hos egnahemsbyggare av den kategori, fjolårets riksdag haft för avsikt att i främsta rummet stödja.

Det är givetvis på intet sätt rådets avsikt att påyrka bestämmelser, som skulle hindra egnahemsrörelsen att erhålla det understöd, den kan vara i verkligt behov av och som kan väntas leda till effektivt resultat. Att på allt sätt uppmuntra strävandena att skapa egnahem ligger naturligen i stadskommunernas eget intresse. Vad rådet vänder sig emot är blott, att i tider, då egnahemsbyggarna av naturliga skäl ställa sig avvaktande, dessa ändock skola gynnas med en så pass skarpt markerad företrädesrätt.

Rådet vill således hävda, att stadgandet om företrädesrätten bör utgå, så att statens byggnadsbyrå redan vid uppgörande av sitt förslag till fördelningen kan anpassa detta enbart efter de faktiska förhållandena och utsikterna att få till stånd det största möjliga antalet bostäder inom en var av de sökande kommunerna och icke på grund av företrädesbestämmelserna tvingas att tillstyrka anslag åt byggnadsföretag, som i åtskilliga fall knappast kunna anses realiserbara.

Den ändring som i detta avseende av rådet påyrkas, synes rådet vara av den betydelse, att den borde vidtagas redan i den till grund för 1921 års subvention liggande författningen, vilket torde förutsätta en framställning till årets riksdag.

Såttillvida ansluter jag mig till bostadsrådets uttalade mening i denna fråga, att egnahemsbyggare icke synas mig böra erhålla företräde i sådana fall, där andra byggnadsföretagare, exempelvis sådana, som avse att bygga under kommunens direkta medverkan eller eljest under s. k. allmännyttiga former (bolag med begränsad vinst o. s. v.), kunna påräknas vara i stånd att mot samma eller rent av mindre kostnader uppnå ett säkrare och bättre resultat. Grundprincipen för den statliga understödsverksamheten måste dock först och sist vara att snarast möjligt bereda tillgång till bostäder av lämplig beskaffenhet och till överkomliga pris; i jämförelse härmed är det av underordnad betydelse, vilka vägar man väljer såsom de mest praktiska, blott de leda till nämnda mål.

Vidare synes det mig, liksom bostadsrådet, vara klokt att icke över-skatta de »egna armarnas», d. v. s. den icke yrkeskunniga arbetskraftens direkta insatser på byggnadsplatserna. Vid uppförande även av de enklaste egna hem kräves utan tvivel en viss yrkesskicklighet, som ej kan påräknas hos varje egnahemsföretagare. Därmed skall givetvis ej förnekas, att i enstaka fall personer, som icke äro att hänföra till de på området direkt yrkeskunnigas krets, genom sin praktiska läggning, sin driftighet och duglighet kunna vara i stånd att tillskapa förträffliga egnahem.

Emellertid är jag åtminstone för närvarande icke böjd att förorda ett fullständigt slopande av egnahemsföretagens företrädesrätt. De egna hemmens stora sociala värde torde för en var ligga i öppen dag. Här-förutom talar ett alldeles särskilt skäl för bibehållandet av denna företrädesrätt åtminstone under den närmaste framtiden. Byggnadskostnaderna äro visserligen stadda i sjunkande, men detta gäller tillsvidare endast byggnadsmaterialierna, under det att arbetslönerna genom det under sistlidna november träffade riksavtalet inom byggnadsfacket äro bundna vid sin nuvarande nivå till långt fram under nästkommande år. Enligt min uppfattning kommer denna lönenivå med hänsyn till det nu stadigt stigande penningvärdet att visa sig ohållbar och efter avtalets utlöpande sjunka. Det synes därför mindre sannolikt, att man skall kunna på-räkna en mera omfattande byggnadsverksamhet, som baseras på löne-

Departementschefen.

satserna i detta avtal, vilka redan nu lära väsentligt skilja sig från dem, som betingas av det allmänna läget på arbetsmarknaden. Det är därför troligt, att inom den närmaste framtiden huvudsakligen sådana byggnadsföretagare skola finna användning för arbetskraften inom byggnadsfacket, hos vilka arbetaren anser sig oförhindrad att tillämpa mot tidsläget bättre svarande, lägre lönesatser än de genom riksavtalet bestämda. Av lätt begripliga skäl torde dessa byggnadsföretagare just vara att söka bland egnahemsbyggarna. Ett slopande av deras företrädesrätt torde därför näppeligen vara ägnat att framlocka byggnadsföretagare, vilkas iniativkraft i mindre grad än egnahemsbyggarnas skulle påverkas av det pågående prisfallet. Snarare kunde man befara en rent motsatt effekt av en sådan åtgärd.

Det förtjänar också nämnas, att krisåren 1907—1908, som likaledes kännetecknades av stor arbetslöshet, på många håll uppvisade ett livaktigt egnahemsbyggande.

Med anledning av vad sålunda anförts, synes det mig vara att förorda, att man vid förevarande understödsverksamhet fortfarande söker särskilt främja egnahemsrörelsen och bostadskooperationen, ehuru dithörande byggnadsföretagare ej böra äga sådan obetingad företrädesrätt till erhållande av understöd, att andra företagare i konkurrensen med dem i stort sett utestängas. Om sålunda ökad frihet beredes att under hänsynstagande till individuella lämplighetsskäl fördela tillgängliga medel mellan olika slag av byggnadsföretagare, synas, enligt vad nu framhållits, — jämte egnahemsbyggare och kooperativa företag — närmast sådana byggnadsföretag böra komma i betraktande till erhållande av understöd, vilka bedrivs av kommunerna själva samt av bolag och föreningar av halvkommunal natur eller med bestämmelser om begränsad vinst.

*Understäl-
lelse jämlikt
kommunal-
lagarna av
lånebeslut.*

Enligt kommunalförordningarna skall i vissa fall kommuns beslut att upptaga lån för att vinna bindande kraft underställas Kungl. Maj:ts prövning och fastställelse; och åligger det Kungl. Maj:ts befallningshavande att i sådant ärende avgiva yttrande. Detta stadgande har beträffande fördelningen av större delen av 1920 års låneunderstöd föranlett, att, sedan låneunderstöd på vederbörande kommuns ansökan beviljats, kommunen måst ingiva särskild ansökan enligt kommunalförordningen om rätt att upptaga lånet. Numera har emellertid sådan anordning vidtagits i fråga om handläggningen av dessa slags ärenden, att dubbla ansökningar från kommunernas sida icke vidare torde bliva erforderliga.

Av byggnadsbyråns nyss återgivna yttrande framgår, att de författningsenligt medgivna högsta procentsatserna för beräkning av understödets storlek endast undantagsvis tillämpats vid fördelningen av 1920 års anslag. Detta synes hava vållat byggnadsföretagarna viss misräkning, särskilt i vad angår statsbidragen. Bostadsrådet berör i sin framställning detta spörsmål och anför därom:

Procentsatserna.

En orsak, utöver det allmänna ekonomiska läget, till att egnahemsbyggarna i ett stort antal frånfallit sina projekterade företag torde också hava varit de reduceringar, som av statens byggnadsbyrå vidtagits med avseende å procentsatserna för lån och statsbidrag. Enligt författningen utgår som bekant lån med högst 50 och statsbidrag med högst 15 % av byggnadskostnaderna; dock att, där båda slagen av understöd utgår, de tillsammans få uppgå till högst 50 %. Vid utdelningen av årets anslag hava emellertid avsevärda reduceringar skett. Vid uppgörande av sitt förslag till anslagens fördelning utgick statens byggnadsbyrå nämligen ifrån, att de högsta procentsatserna skulle komma till användning endast inom kommun, där byggnadskostnaderna beräknades uppgå till 8,000 kronor eller därutöver per eldstad. Enligt denna princip skedde, på många håll rätt väsentliga, nedprutningar. I stor utsträckning hava lån utgått med 30 % och statsbidrag med 8 % av byggnadskostnaderna.

Bostadsrådet.

Då det gällde att fördela det relativt ringa disponibla anslaget bland den stora mängd ansökningar, som inkommit, och det därvid var nödvändigt att utfinna någon princip för gallringen, var det ju rätt naturligt, att byggnadskostnaderna på olika orter togos till utgångspunkt. Den som bygger billigt, synes ju onekligen kunna reda sig med mindre subvention. Om än principen därför i och för sig knappast kan betraktas såsom oriktig, har dess konsekventa genomförande dock tydligen haft mindre lyckliga följder.

Nästan samtliga de inkomna enquêtesvaren framhålla, att en verksamt bidragande orsak till, att så många byggnadsplaner icke realiserats varit nedsättningen framförallt av det rena bidraget. Mången, som redan tidigare umgåtts med planer att bygga eget hem, började när riksdagsbeslutet blev känt sitt bygge. Han kalkylerade därvid med att erhålla 15 % av byggnadskostnaderna som rent bidrag. När så bygget måhända var i det närmaste färdigt, erhöll han underrättelse, att endast 8 % bidrag beviljats, vilket naturligen vållade svårigheter. Överhuvud torde utsikten att få bidrag med 15 % av byggnadskostnaderna varit en kraftig sporre att bygga. Då förhoppningarna härom icke infriats, är det ganska naturligt, att så många avstått från att nu igångsätta planerade byggen. Därvid får dock väl icke förbises, att många av de sökande, även om de fått de 15 % bidrag och 35 % lån, ändock säkerligen icke gått i land med de byggen, för vilka de begärt understöd. Även för åtskilliga av de mera solida företagen torde dock avknappningen varit kännbar. En följd har också blivit, att städerna själva fått träda emellan och stimulera byggnadslusten med kommunal subvention.

Under tider som de nuvarande synes det bostadsrådet hava varit synnerligen önskvärt, om beloppen för understöden kunnat ökas. Då den, som nu bygger, har för ögonen en eventuell och snar förlust på grund av de fallande byggnadskostnaderna, torde det enda, som kan stimulera honom att bygga vara utsikten att få så stor del av byggnadskostnaden som möjligt i direkt bidrag från det allmänna. Om statsfinansiella skäl omöjliggöra en ökning av procentsatserna, blir det därför så mycket önskvärdare, att ingen reduktion annat än för rena undantagsfall sker i desamma. Det torde vara bättre att ett färre antal får understöd av någon betydelse, än att medlen plöttras bort i smärre poster utan större nytta.

Rådets framställning utmynnar i en hemställan, att vid fördelningen av lån och bidrag de i författningen bestämda maximiprocentsatserna måtte såsom regel komma till användning.

Departement-
schefen.

Vidkommande de grundsatser, som i förevarande hänseende tillämpats vid fördelningen av 1920 års understödsmedel, synas de av bostadsrådet framförda erinringarna särskilt rikta sig emot att statsbidraget utan ränte- eller återbetalningsskyldighet i regel icke fått utgå med författningen enligt medgivet maximum, d. v. s. 15 procent av byggnadskostnaden. Det må emellertid framhållas, att medel icke funnits tillgängliga för att låta bidraget utgå med så stor kvot av byggnadskostnaden, som författningen medgiver såsom maximum och som bostadsrådet ansett önskvärd.

Medan till bidrag utan ränte- och återbetalningsskyldighet anvisats endast 4,000,000 kronor, hava 15,000,000 kronor funnits tillgängliga för lån. Sammanlagda beloppet av understödsmedlen har således uppgått till 19,000,000 kronor. Till byggnadsföretag må enligt författningen visserligen beviljas understöd motsvarande högst 50 procent av byggnadskostnaden, men den del därav, som må utgå i form av bidrag, må icke bestämmas högre än till 15 procent av kostnaden. Härav följer, att, därest de för bidrag tillgängliga medlen allmänt fördelats intill maximigränsen eller 15 procent, allenast en mindre del av sökandena kunnat bli delaktiga därav och åtskilliga millioner kronor såsom lån måst fördelas till sökande, vilka icke kunnat tillerkännas någon som helst andel i bidragsmedlen.

Ganska säkert torde väl vara, att de sökande, som sålunda blivit hänvisade att åtnöjas med endast lån, skulle känt sig särdeles tillbakasatta och i många fall funnit sig ur stånd att under sådana omständigheter begagna sig av det beviljade understödet. Troligen skulle dylika fördelningsgrunder hava i stort sett lett till ett sämre resultat än det förfarande, som tillämpats och vilket avsett att i allmänhet i varje särskilt fall bereda den, som funnits förtjänt av understöd, andel ej endast av lånemedlen utan ock av det för bidrag anvisade beloppet.

Vad angår fördelningen av 1921 års understöd må erinras, att anslaget till bidrag för detta år är betydligt större än 1920 års anslag. Beloppet medgiver för den skull, att man i långt större utsträckning än under förra året låter bidraget utgå med författningen enligt maximum. Emellertid synes icke denna omständighet utan prisutvecklingen på byggnadsmarknaden härvid böra bli den bestämmande faktorn. Om priset skulle komma att försiggå i hastigt tempo och priserna sedan

skulle visa tendens att stabilisera sig, synes det icke överensstämman med bidragets syfte att vid den fortsatta understödsverksamheten tillämpa högre procentsatser, än som skedde under år 1920. Denna rent praktiska fråga lärer därför lämpligen böra avgöras först då fördelningen skall verkställas och spørsmålet bättre kan bedömas med hänsyn till då föreliggande omständigheter.

I framställning till Kungl. Maj:t den 3 mars 1921 har tjänstemannasamhällets vid Mörby egnahemsförening med begränsad personlig ansvarighet anfört följande:

Statsbidrag till tjänstemannasamhället vid Mörby.

Vid föredragning i statsrådet den 27 februari 1920 av den underdåniga framställning från Tjänstemannasamhällets vid Mörby egnahemsförening om utvidgning av detta samhälle, som föranledde kungl. proposition nr 168 till 1920 års riksdag, erinrade föredragande departementschefen, att egnahemsföreningen i denna framställning även berört frågan, huruvida, med hänsyn till att byggnadskostnaderna då voro omkring tre gånger så höga som före kriget, genom direkt statssubvention kunde beredas möjlighet för statstjänstemän i huvudstaden att inom tjänstemannasamhället få lämplig bostad för rimligt pris, men fann denna fråga icke böra upptagas i sammanhang med frågan om samhällets utvidgning, därvid statsrådet emellertid uttalade, att, om på grund av de allmänna bestämmelser, som kunde komma att gälla beträffande statsunderstöd för bostadsbyggande, möjlighet kunde beredas tomträttshavare inom tjänstemannasamhället att komma i åtnjutande av sådant understöd, vid detsamma utmätande syntes även böra tagas hänsyn till de förmåner, som skulle beredas sådan tomträttshavare.

På ansökan av föreningen hava kommunalfullmäktige i Stocksunds köping uti underdånig skrivelse den 14 september 1920 gjort framställning om statsunderstöd enligt kungl. kungörelsen den 9 juli 1920 angående statsunderstöd till främjande av bostadsproduktionen för ett antal byggnader, som äro avsedda att uppföras inom tjänstemannasamhället, men har något sådant statsbidrag vid Eders Kungl. Maj:ts fördelning av ifrågakvarande anslag ej kommit föreningen till del.

Enligt vad föreningen under hand inhämtat från statens byggnadsbyrå, har dess avstyrkande av statsbidrag i dessa fall berott därpå, att staten redan genom lånemöjligheterna från lånefonden för tjänstemannasamhället vid Mörby tagit ståndpunkt i vad mån staten ville bisträcka dem, som byggde därstädes.

Häremot vågar föreningen erinra, att statsrådets här ovan åberopade uttalande, som ej föranlett någon gensaga vid ärendets behandling inom riksdagen, ej synes giva stöd åt en sådan uppfattning, utan snarare förutsätter möjligheten, att statsunderstöd skulle kunna erhållas även för bostadsbyggande vid Mörby.

Om föreningen på grund härav anser, att i formellt avseende ej kan föreligga hinder för beviljande av statsbidrag för detta ändamål, vill föreningen därutöver framhålla, att även viktiga sakskäl tala för befogenheten av dylika statsbidrag.

Statsmakternas tillmötesgående vid upplåtande år 1911 av vissa delar av kronoegendomen Mörby för bebyggande av statstjänstemän med tillfälle att erhålla fördelaktiga byggnadslån avsåg att bereda dem ett stöd i deras strävan mot förbättrade bostadsförhållanden.

I samband med byggnadskostnadernas stegring under krigstiden har riksdagen dels år 1917 dels ock nu vid senaste upplåtelsen höjt byggnadslånen, så att de från att först

hava utgått med 75 % av byggnadskostnad intill högst 15,000 kronor, vilket belopp år 1917 höjdes till 20,000 kronor, nu kunna beviljas

med 75 % av byggnadskostnad intill 20,000 kronor						
>	66	>	>	>	20,000—30,000	>
>	50	>	>	>	30,000—40,000	>

Även om således staten genom dessa lånemöjligheter bereder en väsentlig lättnad vid uppförande av ett eget hem inom Mörbyområdet, måste likväl den byggande själv stå för hela byggnadskostnaden och kommer således icke i någon mån i åtnjutande av den förmån, som staten vid statsunderstöd enligt ovan åberopande kungörelse den 9 juli 1920 erbjuder under namn av statsbidrag.

Därmed läser vil avses att lämna en person, som under nuvarande abnorma prisförhållanden inlåter sig på byggnadsföretag, viss garanti för de förluster, som beräknas uppstå till följd av väntade framtida prisfall på byggnadsmarknaden.

Att helt utestänga byggadsföretagare inom Mörbyområdet från en sådan garanti, som i de flesta fall torde vara kanske den väsentligaste förutsättningen för att ett byggnadsföretag nu kan igångsättas, synes ej vara billigt och skulle till stor del borttaga fördelarna av byggnadslånen från Mörbyfonden.

Med anledning härav anhåller föreningen i underdånighet, att Eders Kungl. Maj:t måtte taga i övervägande möjligheten att åtminstone i någon mån bereda föreningen för sina medlemmar statsbidrag för angivna ändamål samt i sådant syfte förklara den omständigheten, att medlem erhållit medgivet lån från Mörbyfonden, ej utgöra hinder för åtnjutande av statsbidrag av ifrågavarande art till belopp, som med hänsyn till förhållandena i övrigt kan prövas skäligt.

Departementschefen.

Nu gällande, av riksdagen godkända grunder för tillgodonjutande av statsunderstöd synas ej utgöra något formellt hinder för medlemmar av förevarande förening att komma i åtnjutande av dylikt understöd, men i sakens natur ligger, att medlem, som erhåller lån ur lånefonden för tjänstemannasamhället vid Mörby, knappast bör kunna påräkna att få erhålla lån jämväl ur statens bostadslånefond. Då föreningen ej heller ifrågasatt detta men däremot gjort gällande, att dess medlemmar icke böra vara utestängda från möjligheten att erhålla statsbidrag, synes intet vara att erinra häremot, men bör, i överensstämmelse med det av föreningen åberopade uttalandet till statsrådsprotokollet den 27 februari 1920 vid eventuellt fastställande av sådant bidrag hänsyn även tagas till de förmåner, staten eljest kan bereda byggnadsföretagare inom samhället. Någon särskild företrädesrätt läser ej böra tillerkännas föreningens medlemmar framför andra i övrigt likaberättigade byggnadsföretagare.

Lån för bostadsändamål ur pensionsförsäkringsfonden.

I samband med den lämnade redogörelsen för här ifrågavarande statliga understödsverksamhet till främjande av bostadsproduktionen må slutligen erinras, att statens bostadslånefond icke är den enda kreditkälla, som staten öppnat för att, under bemedling av kommunerna, bispringa denna

produktion. Alltsedan år 1916 hava jämväl lån ur pensionsförsäkringsfonden i icke ringa utsträckning utlämnats för detta ändamål. Enligt kungörelsen om statsunderstöd skall ansökning om sådant understöd bland annat innehålla uppgift, huruvida lån för bostadsändamål sökts ur pensionsförsäkringsfonden och, där sådant lån erhållits, villkoren för det samma. Då denna låneverksamhet ej saknar betydelse för en riktig uppfattning av föreliggande spörsmål, återgives här en av föredraganden för dessa låneärenden hos pensionsstyrelsen till mig överlämnad promemoria i ämnet.

Lånerörelsens omfattning för tiden t. o. m. 1920 års utgång framgår av nedanstående tabläer.

	<i>Beviljade lån</i>	Antal	Belopp i kronor
År 1916 (senare halvåret)		25	6,383,000
» 1917		34	7,442,000
» 1918		32	8,656,100
» 1919		28	8,679,500
» 1920		16	4,502,500
		Summa 135	35,663,100

Av sålunda beviljade lån, av vilka t. o. m. år 1920 utbetalts i runt tal 28 miljoner kronor, hava 29,866,100 kronor avsett lån mot billigare ränta än den, som vid tiden för lånets beviljande ansågs vara normal, och 5,797,000 kronor lån mot en något högre ränta. Lånen fördela sig på följande sätt:

<i>Lån beviljade till</i>	Mot billig ränta kronor	Mot högre ränta kronor	Summa kronor
Kommuner för kommunal byggnadsverksamhet	7,865,500	561,000	8,426,500
Kommuner för understödjande av enskild byggnadsverksamhet 17,956,100	17,956,100	2,198,000	20,154,100
Kommuner för delvis kommunal och delvis enskild byggnadsverksamhet	1,205,000	130,000	1,335,000
Enskilda mot kommunal garanti	2,839,500	2,908,000	5,747,500
	Summa kronor 29,866,100	5,797,000	35,663,100

Under januari och februari 1921 hava beviljats ytterligare lån å 1,656,000 kronor. Sammanlagda beloppet beviljade lån för bostadsändamål denna dag uppgår alltså till 37,319,100 kronor, varav 30,237,100 kronor beviljats mot billigare och 7,082,000 kronor mot något högre ränta.

Under år 1920 hava, såsom av ovanstående framgår, de beviljade lånen ej uppgått till så stort totalbelopp som under föregående år. Detta har ej berott på att låneframställningar från kommunerna i större utsträckning än förut blivit av fondfullmäktige avböjda, utan är anledningen att söka dels däri att kommunerna själva dröjt med inlämnande av sina låneansökningar i avvaktan på prövningen av frågan om lån och statsbidrag till dem enligt kungl. kungörelsen den 9 juli 1920 angående statsunderstöd till främjande av bostads-

produktionen, dels ock givetvis däri att till fonden inkomna låneansökningar i allmänhet icke kunnat av fullmäktige definitivt behandlas, förr än nämnda prövning ägt rum och kommunerna verkställt de förändringar i byggnadsprogrammen, som kunnat föranledas av att statslån och bidrag icke biviljats i av dem begärd omfattning.

För närvarande ineliggas hos pensionsstyrelsen ansökningar eller preliminära förfrågningar om lån för bostadsändamål från 26 kommuner å ett sammanlagt lånebelopp av i runt tal 12 miljoner kronor, och torde det beträffande åtskilliga av dem vara ovisst, om framställningen kommer att av kommunen fullföljas.

På grund av de inträffade räntestegringarna å lånemarknaden har givetvis räntan å de bostadslån, som under år 1920 beviljats ur fonden, blivit högre än under föregående år. De lån, som beviljats mot lägre ränta än den normala, hava sålunda utlämnats mot en ränta, växlande mellan $5\frac{1}{4}$ och 6 % för en fast lånetid av 30 å 40 år.

Såvitt jag kan bedöma, föreligger sannolikhet för att även i år och nästa år lån i ungefär samma utsträckning som hittills kunna ur pensionsförsäkringsfonden tillhandahållas kommunerna för bostadsändamål, ehuru som regel härvid torde komma att tillämpas en räntefot, ungefär motsvarande den vid varje tidpunkt vanliga för liknande lån å den allmänna lånemarknaden.

Departement-
schefen.

Då förevarande långivning för bostadsändamål icke påkallar riksdagens särskilda hörande, torde anledning ej föreligga att nu närmare ingå på densamma. Det må endast understrykas, att denna kreditgivning såsom ett sekunderande led i statens övriga hjälpverksamhet på området visat sig vara av stor betydelse för bostadsproduktionen. Då dylika lån kunna meddelas under något friare former än lånen ur bostadslånefonden, kunna de utgöra ett ytterst värdefullt komplement till dessa, när kreditvärigheterna eljest skulle bliva kommunerna övermäktiga vid deras strävanden att lindra bostadsnöden. Det är därför att hoppas, att under den ganska hårda konkurrensen om lån ur pensionsförsäkringsfonden låne- medel i skälig omfattning även framdeles måtte beredas för bostadsändamål.

Erfarenhe-
terna av 1920
års under-
stödsverk-
samhet.

Innan jag övergår till frågan om eventuella nya åtgärder till främjande av bostadsproduktionen, torde något närmare böra redogöras för erfarenheterna av 1920 års understödsverksamhet. Till en början må återgivas, vad bostadsrådet i sin framställning den 8 mars i år härom anfört.

Bostadsrådet.

För erhållande av material till rådets diskussion i ämnet hade rådets sekretariat gått i författning om införskaffande av en del uppgifter från städer, som erhållit mera betydande belopp av statsunderstödet för år 1920. Ett 40-tal svar å denna enquête hade ingått.

Upplysningar hade i första hand begärts om, i huru stor utsträckning de subventionerade företagen kommit eller syntes komma till utförande. Erfarenheterna i detta avseende förefalla emellertid icke hava varit enbart uppmuntrande. På sina håll, exempelvis Kalmar, Sundsvall, Härnösand, Boden, Varberg och Sala, synas väl alla understödda företag verkligen kunna väntas komma till utförande. På andra orter, t. ex. Örebro, Gävle och Hudiksvall synes läget vara relativt tillfredsställande. I rätt många städer ter sig situationen däremot tämligen mörk. Så hava i Alingsås endast 3 ansökningar av 11 vid-

hållits, i Falkenberg 19 av 36, i Huskvarna 10 av 48, i Karlshamn 5 av 14, i Karlstad 13 av 36, i Linköping 14 av 31, i Nyköping 8 av 26 etc. I Borås söktes statssubvention för 45 privata byggnadsföretag. Av dessa hade 13 påbörjats, innan anslag beviljades. Sedan fördelningen blev känd, påbörjades intet nytt företag. Återstående medel väntas komma till användning endast under förutsättning av en betydande kommunal subvention. I Malmö har flertalet (31 stycken) av egnahemsbyggarna avstått och ett planerat kooperativt hyreshus synes icke komma till stånd. I Norrköping anmälde sig under sommaren 1920 ett betydande antal personer villiga att uppföra egna hem. I januari i år var läget så väsentligt förändrat, att endast en av dessa ansett sig kunna fullfölja sitt bygge; de övriga ställa sig samtliga avvaktande. I Halmstad anslogs understödet till en egnahemsförening. Denna fann sig emellertid icke vara i stånd att utföra de planerade företagen med enbart statsunderstödet, utan har staden måst utfylla detta med rätt avsevärd kommunal subvention.

De hittills vunna erfarenheterna om statsunderstödet betydelse för åstadkommande av ett mera avsevärt bostadstillskott, synes sålunda, vad angår 1920 års anslag, icke ägnade att ingiva några särdeles stora förhoppningar. Att situationen blivit en annan än den väntade, torde dock i och för sig knappast vara ägnat att förvåna.

Under den tid, som förflutit från beslutet vid fjolårets riksdag, har som bekant en ingripande förändring skett i den ekonomiska utvecklingen. Denna förändring har även berört bostadsproduktionen, i det kostnaderna för densamma kännetecknas av de allmänt nedgående tendenserna. Åtminstone är detta fallet vad byggnadsmaterialen angår. Arbetslönerna åter hava genom det senaste avtalet inom byggnadsfacket blivit ytterligare uppdrivna.

De nu gällande bestämmelserna om statsunderstöd till bostadsproduktionen torde hava vilat på den grundförutsättningen, att byggnadskostnaderna skulle bli, om än icke bestående, så dock kvarblivande i ett prisläge föga under 1920 års. Den på byggnadskostnaderna baserade hyresnivån åter väntades stiga vida utöver 1920 års. För närvarande synes emellertid situationen vara en annan än den för subventionsperioden väntade. Må vara att den nedgång i byggnadskostnaderna, som hittills inträtt, är långt ifrån revolutionerande. Den allmänna föreställningen om fortsatt stigande eller i vart fall ej nedåtgående priser har dock börjat rubbas. Uppfattningen i dessa frågor blir därmed en annan. Den enskilde företagaren måste säga sig, att om de sjunkande tendenserna fortsätta, kan det bygge, han just nu uppför, svårligen förräntas och att han går en tämligen säker förlust till mötes. Givet är, att han under sådana förhållanden blir vida betänksammare inför sina byggnadsplaner och skjuter desamma på framtiden, om han icke av alldeles speciella skäl tvingas att ändock söka ordna sin bostadsfråga. Ett program, som för vinnande av ökat bostadstillskott i största möjliga omfattning tar sikte på att stimulera framför allt den enskilde att bygga, stöter under dylika förhållanden otvivelaktigt på stora svårigheter.

Väl är det möjligt, att det prisfall, som nu verkar skrämmande på de egnahemsbyggande, kommer att väsentligt utebli eller i vart fall taga betydligt mindre dimensioner än de väntade. Emellertid står detta ännu i vida fältet. Osäkerheten fortsätter och därmed helt säkert även olusten att bygga.

Då de förutsättningar, under vilka nu gällande bestämmelser tillkommit, icke längre, i vart fall icke i samma omfattning, föreligga, kunde det synas vara närmast till hands att övergå till något annat system, som bättre vore ägnat att leda till det avsedda resultatet, tillkomsten av största möjliga antal bostäder. Om de nu tillämpade metoderna lida av konstitutiva brister, borde de ersättas av andra. Lämpligheten därav ävensom grunder för ett dylikt system hava också inom bostadsrådet övervägts. Rådet har emellertid icke ansett sig kunna förorda en sådan omläggning, som med hänsyn till lägets osäkerhet alltid måste

komma att medföra ett experimenterande med ovissa resultat. Med en här nedan¹ närmare angiven ändring i sättet för anslagens fördelning anser rådet därför nu gällande former kunna i allt väsentligt bibehållas för den närmaste tidens subvention i avvaktan på en vidare utveckling av förhållandena på bostadsmarknaden.

Departements-
chefen.

Det kan icke fördöljas, att erfarenheterna från 1920 års understödsverksamhet tydligt giva vid handen, att bostadsproduktionen alltjämt har att kämpa mot stora svårigheter och att bland de statsunderstödda byggnadsföretagarna åtminstone en del torde komma att träda tillbaka. Denna omständighet lär till en viss grad vara att tillskriva den nu rådande utomordentliga knappheten på kapital, vilken torde bereda en byggnadsföretagare svårigheter att anskaffa kredit även i den mera begränsade omfattning, som påkallas utöver erhållet statsunderstöd.

Det utan gensägelse viktigaste motivet för den avvaktande hållning, som nu måhända på en del håll iakttages bland statsunderstödda byggnadsföretagare, torde emellertid vara att söka i deras sätt att bedöma prisläget på byggnadsmarknaden. Under så gott som hela fjolåret visade den allmänna prisnivån inga tendenser att sjunka. Mot slutet av förra året skedde som bekant en omkastning härutinnan, vilken även gjort sig tydligt märkbar på byggnadsmarknaden, nämligen i vad rör materialpriserna. Betraktades detta prisfall tidigare mera såsom en avlägsen möjlighet, har det numera börjat framstå såsom ett faktum, som man allvarligt räknar med i sina kalkyler. Det torde icke behöva närmare utvecklas, hurusom ett dylikt bedömande av läget självfallet måste verka till en viss grad återhållande på företagsamheten.

Härvid bör dock framhållas, att berörda svårigheter ingalunda kunna tagas till intäkt för att rikta anmärkningar mot själva formen för den bedrivna understödsverksamheten. Samma svårigheter skulle hava inställt sig, vilken form för understöd man än valt.

Emellertid synes det oriktigt att bedöma den nuvarande situationen alltför mörkt. Nyss återgivna siffror beträffande de av byggnadsbyrån redan prövade och godkända ansökningarna om statsunderstöd tyda på att ingalunda föraktliga resultat av fjolårets understödsverksamhet äro att emotse, under det att beviljade statsunderstöd, där ansökningarna icke fullföljts, uppgått till jämförelsevis mycket obetydliga belopp. Dessa belopp hava, såsom tidigare nämnts, till stor del redan disponerats för byggnadsföretag å andra orter. Det förtjänar även nämnas, att täta förfrågningar ständigt göras om möjligheterna att erhålla statsunderstöd, vilket vittnar om ett alltjämt livaktigt intresse hos egna-

¹ Se ytterligare referat av bostadsrådets framställning sid. 23, 27 och 35.

hemsspekulanter. Även från industriens sida hava, trots den starka depressionen, sådana förfrågningar gjorts och därvid från mycket vederhäftigt håll framlagts planer på omfattande byggnadsföretag.

Svaren på den av byggnadsbyrån gjorda förfrågan till kommunerna, huruvida beviljade understöd beräknades komma till användning, lämna också en väsenligt mera uppmuntrande bild av läget än de erfarenheter, som framkommit vid den av stadsförbundet något tidigare föranstaltade enquêten.

Med hänsyn till de uppgifter, som byggnadsbyrån numera tillhandahållit, kan jag därför i fråga om erfarenheterna från 1920 års understödsverksamhet ej dela den pessimistiska uppfattning, som kommit till uttryck i bostadsrådets framställning. Tvärtom synas dessa erfarenheter giva vid handen, att denna verksamhet kan beräknas komma att i stort sett infria därvid knutna förhoppningar. På grund av redan slutligt prövade ansökningar om statsunderstöd på cirka 8.5 miljoner kronor torde kunna påräknas en byggnadsverksamhet, motsvarande en sammanlagd kostnad av över 24 miljoner kronor, d. v. s. inemot det tredubbla beloppet, och det får icke förbises, att byggnadsföretagarna under den gångna tiden mötts av alldeles särskilda svårigheter.

Jag övergår nu till frågan, huruvida förslag till fortsatta åtgärder från statens sida till bostadsproduktionens främjande genom understöd bör föreläggas riksdagen. Härvid må först återgivas det yttrande, vari bostadsrådets framställning utmynnar.

*Förslag om
fortsatt stat-
lig under-
stödsverksam-
het.*

Att, som på något håll under trycket av de dåliga resultaten framkastats, helt upphöra med subventionen, finner rådet i högsta grad betänkligt. Även om depressionen inom näringslivet med åtföljande arbetslöshet skulle tänkas leda därhän, att genom en avsevärd utflyttning från stadssamhällena och genom tvungen inskränkning i bostadsutrymmet behovet av nya bostäder där bleve något mindre, än man tidigare ansett sig behöva räkna med, måste dock helt säkert under närmaste åren, då enskild bostadsproduktion torde få anses i det närmaste utesluten, genom allmännyttig bostadsproduktion ett icke oväsentligt antal eldstäder tillskapas, för att förhållandena på bostadsmarknaden icke skola bli alla för svårartade. I synnerhet om socialstyrelsens förslag om den s. k. hyresstegringslagens upphävande hösten 1923 kommer att vinna statsmakternas bifall, är det enligt rådets mening så mycket angelägnare, att denna avveckling kompletteras med nybyggnader av framför allt smålägenheter, för att icke bristen på sådana skall medföra stegrade hyror och andra sociala vådor för de ekonomiskt minst bärkraftiga.

*Bostads-
rådet.*

Ett inhiberande av subventionen i avvaktan på mera stabila förhållanden synes rådet således icke kunna ifrågakomma. Däremot tala givetvis betydande skäl för att uppskjuta bestämmandet av själva formerna för 1922 års subvention i det längsta. Då den byggnadsverksamhet, som kan bli följderna av 1921 års subvention, väl till sin huvudsakliga del kommer att äga rum under 1922, kunde ju tänkas att först 1922 års riksdag upptog till behandling frågan om subvention för år 1923, eventuellt i nya former, påkallade av det då

rådande läget. I den ovannämnda enquêten påyrkas också i ett fall, att bestämmelserna om statsbidragets storlek »givas den smidighet, att Kungl. Maj:t, när medlen för år 1922 skola utbjudas, äger i sin hand att anpassa de direkta bidragens relativa storlek efter då rådande förhållanden». Då emellertid nu i statsverkspropositionen en särskild proposition om statsbidrag till bostadsproduktion år 1922 ställts i utsikt, tillåter sig rådet att med tillstyrkande av de nuvarande formernas bibehållande i huvudsak få framföra vissa önskemål i särskilda punkter.

**Departements-
chefen.**

Bostadsfrågan har utan tvivel under den allra sista tiden kommit i ett något ändrat läge för städernas och de stadsliknande samhällenas vidkommande. Orsaken härtill är närmast att söka i den svåra depressionen inom näringslivet, vilken, såsom socialstyrelsen i sitt den 18 nästlidne februari avgivna utlåtande angående lagstiftningen mot oskälig hyresstegring m. m. framhållit, kan förväntas inom den närmare framtiden medföra minskad efterfrågan på bostäder.

Emellertid må framhållas, att frågan om näringslivets gestaltning under den närmare framtiden ingalunda kan med någon större visshet bedömas. Det är ju att hoppas, att näringslivet inom en icke alltför avlägsen framtid kommer att åtminstone i någon mån återhämta sig efter den oerhörda påfrestning, varav det nu lider. Under sådana förhållanden synes det vådligt att låta den nuvarande depressionen vara alltför mycket bestämmande för frågan om fortsatta statsåtgärder på området. Till stöd härför må även åberopas nyss återgivna uttalande från bostadsrådet, där flera av näringslivets målsmän äro representerade, i vilket uttalande rådet i oförtydbara och kraftiga ordalag gör sig till talesman för ett fortsättande av statsåtgärder av ifrågavarande slag.

Skall den av Kungl. Maj:t nyligen (prop. nr 352) för riksdagen framlagda planen på en avveckling av hyresstegringslagen till den 1 oktober 1923 verkligen kunna genomföras, lär det framstå som ett ur samhällelig synpunkt oeftergivligt villkor, att man möter den nya situationen på hyresmarknaden med så pass riklig tillgång på bostäder, att åtminstone de verkligt trängande behoven kunna påräknas bliva nödtorftigt tillgodosedda. Genom den långvariga stagnationen inom bostadsproduktionen har utan gensägelse ett icke obetydligt underskott av bostäder uppkommit, vilket icke torde kunna uppvägas av en utav utflyttning föranledd eventuell minskning av bostadsbehovet. Det ligger sålunda utomordentlig vikt på att tiden före lagens upphävande på bästa sätt användes för bostadsbyggande. Det är också föga sannolikt, att inom loppet av sagda tid någon nämnvärd bostadsproduktion skall kunna bedrivas utan stöd från det allmännas sida.

Under en depressionstid måste givetvis inskränkningar göras på åtskilliga områden, och utan tvivel måste dessa inskränkningar på många håll även gå ut över bostaden. Det ligger också för de mindre bemedlade klasserna nära till hands att under en tid av allmän åtstramning söka inskränka sitt bostadsbehov. Skulle dessa klassers ännu alltför låga bostadsstandard nu på en gång utsättas både för den ekonomiska depressionens och för bostadsbristens påfrestningar, hade man att befara ett fullständigt återfall i gångna tiders socialt undermåliga bostadsförhållanden. Enligt min mening måste det allmänna med alla till buds stående medel söka förhindra en sådan tillbakagång.

Vad angår formen för en fortsatt statlig understödsverksamhet synes man, såsom också bostadsrådet funnit önskvärt, böra bibehålla den, som riksdagen, delvis i anslutning till Kungl. Maj:ts förslag, angav genom sitt beslut i ämnet år 1920. Jag får alltså förorda, att understödsverksamheten kommer att omfatta beredande av lån ur statens bostadslånefond och statsbidrag utan ränte- eller återbetalningsskyldighet i princip enligt samma grunder, som gälla enligt kungörelsen i ämnet den 9 juli 1920, med iakttagande av här förordade smärre jämkningar.

Formen för
fortsatt stats-
understöd.

Vad först angår nya anslag till statsbidrag för främjande av bostadsproduktionen torde det för bedömande av frågan vara av väsentlig betydelse att äga kännedom om de belopp, som för ändamålet kunna disponeras av byggnadsskattemedel. Såsom redan vid behandlingen av frågan om riksstatens femte huvudtitel i år (punkt 120) meddelats, har inom departementet verkställt en beräkning över inkomsterna av byggnadsskatten under åren 1921 och 1922.

Bidrag.

Den sålunda verkställda utredningen visar, att tidigare gjorda grovt approximativa överslag över byggnadsskatten torde hava lämnat nog så felaktiga resultat. I verkligheten torde skatten ej komma att inbringa mera än inemot 6,000,000 kronor per år eller, eftersom skatten skall utgå under tvenne år, tillhoppa 12,000,000 kronor eller något därunder.

Anledningen till att tidigare kalkyler synas hava givit ett så pass felaktigt resultat har varit dels att fastighetsvärdet i relation till folkmängden i en ganska överraskande stark regress minskas, ju mindre ett samhälle är, dels ock att det beskattningsfria avdraget i samband därmed får en på motsvarande sätt stigande betydelse. Såsom exempel kan anföras, att i ganska stora municipalsamhällen samtliga eller så gott som alla fastigheter kunna gå fria från byggnadsskatt på grund av det beskattningsfria avdraget; i en del sådana samhällen beräknas skatten kunna belöpa sig till endast några få kronor.

Dispositioner beträffande byggnadsskattemedlen m. m.

Beträffande dispositionen av de byggnadsskattemedel, som till ett sammanlagt belopp av högst cirka 12,000,000 kronor beräknas inflyta under åren 1921 och 1922, får jag, efter samråd med chefen för finansdepartementet, anföra följande. Såsom tidigare erinrats, anvisade riksdagen år 1920 för beredande av medel till statsbidrag till främjande av bostadsproduktionen tvenne reservationsanslag, det ena om 4,000,000 kronor för år 1920 att utgå av tillfälliga lånemedel och det andra om 6,500,000 kronor för år 1921 att utgå direkt av byggnadsskattemedel. Enligt sammansatta stats-, bevillnings- och första lagutskottets utlåtande i ämnet (nr 2), vilket av riksdagen godkändes, borde kostnaderna för ifrågasvarande subventioner till bostadsbyggande täckas av byggnadsskattemedel. Riksdagen läser sålunda hava förutsatt, att även 1920 års anslag framdeles skulle täckas med inkomster utav byggnadsskatten.

I detta sammanhang torde också böra beröras frågan om den räntefrihet, som tillämpas vid utlämnandet av lån ur statens bostadslånefond. Riksdagen beslöt år 1920 å ena sidan att vissa belopp, sammanlagt 30,000,000 kronor, finge under åren 1920 och 1921 disponeras ur statsverkets fond av rusdrycksmedel för bildande av statens bostadslånefond, mot det att den förra fonden för sålunda disponerade medel skulle gottgöras ränta efter 5 procent, men å andra sidan att lån ur bostadslånefonden skulle få löpa utan ränta under ett år från utlämningsdagen för att sedan förräntas efter 5 procent. Denna räntefrihet har sålunda till följd, att medel till gäldande av ett års ränta å disponerade belopp ur rusdrycksmedelsfonden komma att saknas. Riksdagen anvisade ej särskilda medel för detta ändamål och uttalade sig i sin skrivelse i ämnet (nr 468) över huvud taget ej i den sålunda uppkommande frågan. Då Kungl. Maj:t i brev den 25 september 1920 anbefallde statskontoret att i enlighet med riksdagens beslut inrätta och förvalta statens bostadslånefond, förklarade sig Kungl. Maj:t framdeles vilja meddela statskontoret beslut om täckande av berörda ränteförlust.

Departementschefen.

Det sammansatta utskottets av riksdagen godkända utlåtande läser till en början böra föranleda förslag till riksdagen om anvisande av medel av statsverkets inkomster av byggnadsskatten till återgäldande av den tillfälliga upplåningen för 1920 års bostadsanslag. Då berörda inkomster för år 1921 redan disponerats för samma års anslag, får jag förorda förslag till riksdagen, att å riksstaten för år 1922 måtte för ändamålet, bland utgifter för kapitalökning under rubrik »återbetalning av tillfälliga lånemedel», upptagas lämpligt anslag att direkt utgå av byggnadsskattemedel. Jag förutsätter härvid, att räntorna för förevarande tillfälliga

upplåning skola få gäldas i samma ordning som övriga räntor å statskulden, varför det ifrågasatta anslaget synes i form av förslagsanslag, högst, kunna beräknas till jämnt 4,000,000 kronor.

Vad angår riksdagens beslut om förräntningen av de medel, vilka för vartdera av åren 1920 och 1921 skulle för bildande av statens bostadslånefond få disponeras såsom lån ur statsverkets fond av rusdrycksmedel, förutsätter jag, att detsamma får tolkas såsom en förklaring, att den senare fonden skall gottgöras ränta å berörda medel efter samma grunder, vilka enligt riksdagens beslut skola gälla beträffande lån ur den förra fonden. I enlighet med denna tolkning skulle rusdrycksmedelsfonden sålunda vidkännas den ränteförlust, motsvarande första årets ränta, som uppstår på grund av den medgivna räntefriheten beträffande lån ur bostadslånefonden, varför jag ej anser mig behöva förorda särskilda anslagsäskanden för ändamålet.

Vid bifall till vad nyss föreslagits och under förutsättning, att de gjorda antagandena beträffande förräntningen dels av berörda tillfälliga upplåning dels av nämnda lån ur rusdrycksmedelsfonden icke rubbas genom särskilt beslut, skulle alltså utav 1922 års inkomster av byggnadsskatten, beräknade till cirka 5,500,000 kronor, efter avdrag av det förordade anslaget å 4,000,000 kronor till täckande av nämnda upplåning, vilket anslag lärer böra i första hand utgå, finnas tillgängligt ett hittills odisponerat belopp av cirka 1,500,000 kronor. Enligt den av Kungl. Maj:t och riksdagen antagna förordningen om byggnadsskatt lärer detta belopp böra på lämpligt sätt ställas till förfogande för främjande av bostadsproduktion.

Jag får därför förorda, att till statsbidrag till främjande av bostadsproduktionen måtte å extra stat för år 1922 under femte huvudtiteln uppföras ett anslag å nämnda belopp, 1,500,000 kronor. Anslaget synes, i likhet med motsvarande anslag för innevarande år, böra upptagas såsom »reservationsanslag att direkt utgå av byggnadsskattemedel».

Vad därefter beträffar frågan om en fortsatt utökning av statens bostadslånefond, må till en början påpekas, att, långt innan världskrigets verkningar gjort sig gällande å bostadsmarknaden, frågan om ordnande av sekundärkrediten vid belåning av bostadsfastigheter och om tillgodo-seende av lånebehovet för fastighetsägare särskilt inom förstäder och mindre stadslignande samhällen (»municipalsamhällenas kreditfråga») påkallat uppmärksamhet från statsmakternas sida. Ett på vidlyftiga utredningar grundat förslag i ämnet har den 6 december 1917 avgivits av bostadskommissionen. Hithörande problem äro utan gensägelse av allra största betydelse för bostadsfrågan i dess helhet, men torde näppeligen

Lån ur bostadslånefonden.

Sekundärkreditfrågan.

kunna få en definitiv lösning under nu rådande abnorma och ytterligt ovissa ekonomiska förhållanden. Uppenbart är emellertid, att, om den med anlåtande av bostadslånefonden bedrivna låneverksamheten erhåller en mera betydande omfattning, detta innebär ett, åtminstone provisoriskt, mildrande av de förefintliga missförhållandena å fastighetskreditens område.

I detta sammanhang torde jag ock få erinra om ett annat betydelsefullt bostadsspörsmål, som synes komma att medföra ökade krav å bostadslånefonden.

*Uppdelning
av lägen-
heter.*

Genom beslut den 25 september 1920 anbefallde Kungl. Maj:t socialstyrelsen att dels utarbета en redogörelse för de åtgärder, som inom andra länder från det offentligas sida vidtagits — genom bostadsransonering, beskattning av överloppsrum eller annorledes — för åstadkommande av en jämnare fördelning av befintliga bostäder, ävensom för de verkningar av dessa åtgärder, som hittills kunnat skönjas, dels verkställa de beräkningar, som kunde finnas erforderliga för upprättande av förslag till motsvarande åtgärder i vårt land. Den 5 mars 1921 har socialstyrelsen efter fullgjort uppdrag överlämnat utredning i ämnet. Jag får, under erinran att en utförlig redogörelse för utredningen genom styrelsens försorg gjorts tillgänglig i tryck (Sociala meddelanden, årg. 1921 häfte nr 4), endast med några ord beröra utredningens plan och resultat.

Socialstyrelsen har till en början lämnat en översikt över lagstiftningen om bostadsransonering eller tvångsförfogande över tomma lägenheter i en del andra länder, nämligen i Norge, Danmark, Finland, Estland, Polen, Tyskland, Österrike och Schweiz. Vidare har styrelsen lämnat en exposé över behandlingen av de förslag i liknande riktning, som inom och utom riksdagen framkommit i vårt land under de senare åren. Sedan övergår styrelsen till en redogörelse för en verkställd undersökning angående möjligheterna för en jämnare fördelning av befintliga bostadsutrymmen. Styrelsen har sökt att med ledning av tillgängliga bostadsstatistiska uppgifter för Stockholm och Göteborg uppskatta myckenheten av de ofullständigt utnyttjade bostadsutrymmen, som inom nämnda orter skulle kunna genom tvångsåtgärder eller på annat sätt avskiljas och i form av nya familjebostäder tillföras bostadsmarknaden. Vid beräkningarna har en lägenhet betecknats såsom »underbefolkad», då antalet rum, kök oberäknat, överstiger antalet däri boende. Styrelsen har emellertid icke inskränkt sig till att uppskatta endast det bostadstillskott, som på grundval av sådana teoretiska sifferberäkningar kunde antagas utvinnas genom de ifrågasatta åtgärderna, utan också sökt att påvisa, huru ransoneringstanken, praktiskt omsatt, skulle te sig med vederbörlig hänsyn tagen till lokala förhållanden, kostnaderna för lägenheternas uppdelning,

värdet av de ransoneringsvis framkomna lägenheterna ur bostadssociala och bostadshygieniska synpunkter m. m. Styrelsen har därvid till närmare belysande av dessa olika synpunkter låtit fackmän upprätta särskilda kalkyler för samtliga s. k. underbefolkade lägenheter i tvenne rotar inom Stockholm. Resultatet av utredningen sammanfattar styrelsen på följande sätt:

Förevarande utredning har givit vid handen, att av de betydande bostadsreserver, vilka i form av övertaliga rum förefinnas i de större lägenheterna, blott en del kan för överkomliga kostnader omvandlas i för bostadsmarknaden mera begärlig och betydelsefull form, nämligen till smärre självständiga familjebostäder, uppfyllande vissa lågt ställda minimifordringar på utrymme och bekvämlighet. Vågar man generalisera de visserligen nog så små tal, på vilka den byggnadstekniska delen av utredningen vilar, skulle sådan omvandling vara möjlig beträffande omkring en tredjedel av de fall, där överloppsrum finnas till ett antal av minst tvenne. Med stöd av föregående beräkningar kan det möjliga antalet nya familjebostäder uppskattas till ungefär 2,000 i Stockholm och måhända dubbelt så mycket i Sveriges samtliga städer. Det må dock framhållas, att man här rör sig med maximisiffror, vilka vid eventuellt praktiskt omsättande i verkligheten med säkerhet komme att betydligt reduceras på grund av nödvändigt hänsynstagande till särskilda, i det föregående delvis berörda omständigheter, såsom bostadsinnehavarens yrkesutövning, lägenhetens upplåtelseform m. m.

Social-
styrelsen.

Särskilt stora bliva, såsom bl. a. erfarenheterna från Tyskland ådagalagt, de rättsliga svårigheterna, därest en dylik uppdelning skulle framträda som led i en av offentlig myndighet verkställd bostadsransonering, varvid därjämte beklagliga verkningar på samhällstrevnad och familjeliv alltid måste uppstå. Nu antydda olägenheter kunna emellertid till stor del undvikas, därest man nöjer sig med att söka åstadkomma en viss utjämning av bostadsutrymmet på frivillighetens väg, varvid man, sådana tidsomständigheterna nu äro, knappast har annat att göra än att söka understödja och påskynda en redan påbörjad utveckling.

Även under mera normala förhållanden på bostadsmarknaden befinner sig bostadsbeståndet genom uppdelning och sammanslagning av lägenheter i en fortgående omvandling, vars riktlinjer bestämmas genom rådande ekonomiska och sociala förhållanden. Otvivelaktigt har den nuvarande depressionstiden såsom en åtminstone tillfällig verkan medfört en utjämning nedåt av levnads- och särskilt bostadsstandarden, varigenom efterfrågan alltmer förminskats efter de mycket stora bostäderna, vilka därjämte tjänstefolksfrågan, uppvärmningssvårigheter o. d. låtit framstå som mindre önskvärda även för den alljämt minskade krets av personer, vilka oaktat privatförmögenheternas hopsmältning besitta de ekonomiska möjligheterna för utvecklande av större bostadslux. Att döma av vissa uttalanden i tidningspressen vill det ock synas, som om åtminstone vissa hyresvärdar fått ögonen öppna för fördelarna av att även inom det förefintliga bostadsbeståndets ram kunna tillgodose den med berörda standardförskjutning sammanhängande ökade efterfrågan på medelstora och mindre bostäder, i synnerhet som detta — i den mån härför hindrande bestämmelser undanröjas i gällande hyresstegringslag och vid dess tillämpning — i ej obetydlig utsträckning kan ske allenast genom särskiljande av under inverkan av andra konjunkturer sammanslagna lägenheter.

Av socialstyrelsens utredning synes framgå, att genom uppdelning och delvis ombyggnad av större underbefolkade lägenheter ett visst tillskott av nya mindre lägenheter, användbara till familjebostäder, verkligen skulle kunna utvinnas och tillföras bostadsmarknaden. Vad angår

Departement-
schefen.

kostnaderna för de härvid påkallade ändringsarbetena må framhållas en sida av spörsmålet, vilken synes mig avgörande för ett riktigt bedömande av frågan, åtminstone ur statsfinansiell synpunkt. Genomföres en bostadsransonering *tvångsvis*, måste den under alla förhållanden betecknas såsom ett av nödläget framtvinget provisorium. Härav följer, att utgifterna för gjorda ändringsarbeten och understundom även för återställande av en lägenhet i dess ursprungliga skick måste förräntas och amorteras under den mera begränsade tidsperiod, under vilken uppdelningen *tvångsvis* upprätthålles. Det kan därvid ej ens ifrågasättas, att dessa kostnader skulle kunna täckas av hyresinkomsten av lägenheterna. I en eller annan form måste det allmänna under denna förutsättning ingripa ekonomiskt hjälpende. Enligt socialstyrelsens utredning skulle den genomsnittliga kostnaden för uppdelningen belöpa sig till 3,189 kronor för varje därigenom vunnen familjebostad. Det synes ej uteslutet, att staten skulle få påtaga sig hela denna utgift, som sålunda skulle belöpa sig till mera än två tredjedelar av det högsta bidragsbelopp, som staten nu lämnar för nyproducerade lägenheter.

Om däremot bostadsransonering genomfördes *frivilligt*, ställde sig saken helt annorlunda. Uppdelningen finge då mera bestående karaktär och kostnaderna för dess genomförande skulle kunna förräntas och amorteras enligt en plan, ställd på så långt sikt, att hyresinkomsten kunde beräknas därtill förslå. Vidare behövde inga kostnader för en lägenhets återställande efter viss tid i dess nuvarande skick ifrågakomma.

Då inställer sig frågan, om det finnes utsikt att på frivillighetens väg verkligen uppnå något resultat. Det må erinras, att de samhällsklasser, som merendels bebo dessa större underbefolkade lägenheter, på allra sista tiden ofta sett sina inkomster högst avsevärt reducerade och därför i icke ringa utsträckning med jämnmod, kanske rent av med tillfredsställelse skulle avstå från viss del av disponerat utrymme. Av samma skäl, den allmänna inkomstminskningen, torde hyresvärdarna snart nog komma att finna, att det erbjudes större möjlighet att uthyra tvenne mindre än en större lägenhet. Det torde till och med kunna förväntas, att efterfrågan på större och omoderna lägenheter inom en snar framtid icke svarar mot tillgången. Då trängseln om smålägenheter alltjämt lär förbli stark, torde det sålunda kunna vara för en hyresvärd ekonomiskt lockande att verkställa uppdelningar.

Härvid möter emellertid en högst betydande svårighet i den nuvarande ekonomiska situationen, som torde göra det nära nog omöjligt att på lånevägen anskaffa det nödiga kapitalet, särskilt som fastigheterna ofta redan äro högt inteknade och bankerna torde visa synnerlig obenägenhet

att investera ytterligare kapital i sådana. Om lånemedel av statsmedel ställdes till förfogande mot måttlig ränta, skulle detta säkerligen locka till åtskilliga dylika uppdelningar. Jag får därför förorda, att statens bostadslånefond till viss mindre del, förslagsvis högst 750,000 kronor av det för år 1921 disponibla beloppet, måtte få användas för detta ändamål, i tillämpliga delar enligt samma grunder, som nu gälla för lån ur fonden, dock att lånebeloppet må utgöra högst 5,000 kronor för varje genom uppdelning vunnen ny självständig familjebostad.

Med hänsyn till de olika ändamål, för vilka bostadslånefonden sålunda torde behöva anlitas till bekämpande av missförhållandena på bostadsmarknaden, synas de medel, som redan anvisats för fondens bildande, uppenbarligen bliva otillräckliga, varför ytterligare medel för fondens utökning torde bliva av behovet påkallade. Starka skäl synas tala för att för sådant ändamål medel även i fortsättningen böra få disponeras ur rusdrycksmedelsfonden. Det torde nämligen kunna påstås, att staten vid hithörande långivning fullföljer ett i eminent mening socialt syfte, som tillika lärer stå rusdrycksmedelsfondens ändamål nära, då beredandet av drägliga bostäder torde få betraktas såsom ett utomordentligt viktigt led i kampen mot alkoholmissbruk. Jämväl må erinras, att det vid en dylik disposition av rusdrycksmedel är fråga icke om kapitalförbrukning utan om kapitalplacering mot fullgod säkerhet (kommunal garanti) och mot en ränta, som under nu rådande förhållanden visserligen ej är hög men som dock ej kan sägas innebära egentlig förlust för statsverket.

Sammanfattning.

Ur bostadsproduktionens synpunkt vore det mest lyckligt, om frågan om bostadslånefondens utökande kunde avgöras redan under innevarande år, i det att man därigenom beredde kommunerna tillfälle att på något längre sikt planlägga sina åtgärder till bostadsproduktionens främjande. Emellertid behöver icke ett uppskov med frågans avgörande medföra alltför stora olägenheter. Den byggnadsverksamhet, som kan komma att bedrivas med tillhjälp av innevarande års understödsmedel, torde nämligen i regel komma att sträcka sig ut över år 1922. Bostadsrådets nyss återgivna uttalande visar också, att man från kommunalt håll icke synes ställa sig främmande för tanken på uppskov. Därtill kommer, att man nästkommande år, med stöd av erfarenheten från ytterligare en byggnadssäsong, äger större förutsättningar än nu att bedöma förevarande spörsmål särskilt vad angår omfattningen av de nya lånemedel, som kunna visa sig erforderliga.

Med hänsyn till dessa omständigheter och då chefen för finansdepartementet meddelat, att i betraktande av de utav Kungl. Maj:t redan föreslagna eller beräknade dispositionerna av medel ur rusdrycksmedels-

fonden några ytterligare dispositioner av sådana medel för nu ifrågasvarande ändamål icke för närvarande böra föreslås, ser jag mig nödsakad att avstå från att förorda framställning till innevarande års riksdag om bostadslånefondens utökning. Detta sker dock under den bestämda förutsättningen, att sådant förslag skall framläggas för nästkommande års riksdag och att proposition i ämnet då skall kunna avlätas i så god tid, att inga allvarliga olägenheter skola vållas genom uppskovet.

*Byggnads-
material-
kostnaderna.*

En väsentlig del av byggnadskostnaderna, vilkas abnormt uppdrivna nivå ju utgör det svåraste hindret för den nödiga bostadsproduktionen, hänför sig givetvis till materialpriserna. Redan år 1916 verkställdes vissa utredningar angående möjligheterna att nedbringa dessa priser, ehuru med föga framgångsrikt resultat. Nästlidna höst upptog min företrädare i ämbetet ånyo detta spörsmål och anmodade den 19 sistlidne oktober byggnadschefen vid arméns kasernbyggnadsnämnd, kaptenen E. Lindh, vilken något tidigare förordnats att såsom sakkunnig biträda statens byggnadsbyrå i frågor av hithörande natur, att verkställa utredning beträffande statlig upphandling av byggnadsmaterialier åt sådana byggnadsföretagare, vilka blivit delaktiga av statsunderstöd. Byggnadsbyrån har sedermera yttrat sig i ämnet.

*Departements-
chefen.*

Med stöd av vad sålunda framkommit må anföras följande. Möjligen skulle byggnadsmaterialier genom en omfattande central statsupphandling kunna erhållas mot proportionsvis lägre kostnader än de, som egnahemsbyggare och andra enskilda byggnadsföretagare gemenligen få vidkännas. Emellertid skulle dessa vinster med all sannolikhet komma att slukas av kostnaderna för den upphandlade materialens distribuering och den nödiga kontrollen häröver.

Ytterligare ett vägande skäl mot en centralupphandling är för närvarande att söka i det prisfall, som ungefär sedan årsskiftet pågår på byggnadsmaterialmarknaden. Det ligger i öppen dag, att denna omständighet skulle utgöra ett högst allvarligt ekonomiskt riskmoment för staten vid en dylik upphandling. Likaledes kunde det befaras, att staten genom dylika åtgärder, varvid det givetvis bleve fråga om icke obetydliga kapitalutlägg, skulle komma att på ett olyckligt sätt ingripa i den nu pågående prisbildningen på området och rent av kunna förhindra eller åtminstone fördröja det naturliga prisfallet. Jag får därför, åtminstone för närvarande, avstyrka vidtagande av åtgärder i nu antydd riktning.

*Byggnads-
byråns orga-
nisation och
uppgifter.*

Det centrala organet för handhavande av de administrativa uppgifter, som äro förbundna med förevarande statliga hjälpverksamhet, är, såsom nämnts, statens byggnadsbyrå. Riktlinjerna för byråns verk-

samhet uppdrogos av föredragande departementschefen i hans yttrande till statsrådsprotokollet den 12 mars 1920 i samband med avlåtande av prop. nr 314. Departementschefen anförde härvid, bland annat, följande.

»För statens låne- och subventionsverksamhet till bostadsproduktionens främjande i städer och stadsliknande samhällen erfordras en *central ledning* av denna rörelse. Denna ledning, som bör av staten bekostas, synes lämpligen kunna utövas av den institution, som handhaft ledningen av den hittillsvarande subventionen, eller statens byggnadsbyrå. Denna byrå, som nu består av ordförande och tre ledamöter, torde emellertid med den vidgade verksamhet, den skulle erhålla, böra förstärkas med ytterligare en ledamot, ävensom i förekommande fall, särskilt vid granskning av byggnadsritningar o. s. v., bemyndigas att med sig adjungera lämplig arkitekt, byggnadstekniker, hygieniker eller kvinnlig rådgivare. Sekreteraregöromålen, som hittills utförts av byråns ledamöter, torde bliva av den omfattning, att särskild sekreterare måste anställas ävensom åtminstone ett skrivbiträde. Närmare bestämmelser rörande byggnadsbyråns sammansättning torde av Kungl. Maj:t få meddelas. Årliga kostnaden för byggnadsbyrån synes icke komma att överstiga 45,000 kronor och torde såsom hittills böra utgå av de anslag, som anvisas till subventionsverksamheten.

Civilministerens yttrande år 1920.

Byggnadsbyrån bör vidare ägna inkommande ansökningar om statssubvention en byggnadsteknisk undersökning, dels för att övervaka att all möjlig sparsamhet iakttagits vid företagens planläggning och att kostnadsberäkningarna äro exakta och välgrundade, dels i syfte att tillse, att de planerade lägenheterna fylla berättigade bostadssociala krav.

Ytterligare bör byrån med uppmärksamhet följa material- och arbetskostnaderna och rörande de förra göra de framställningar till statlig reglering eller annan åtgärd, vartill omständigheterna kunna föranleda.

Byggnadsbyrån torde slutligen också böra tillhandagå kommuner och andra byggnadsföretagare med råd och anvisningar rörande planläggning av bostäder och deras typer, angående materialanskaffning o. s. v. ävensom stå i behörig kontakt med den statsverkens byggnadskommission, som förut föreslagits för vissa uppgifter rörande statens direkta bostadsbygge för statstjänare, jämte med dess byggens ledning.»

Dessa av departementschefen antydda riktlinjer lämnades av riksdagen utan erinran och hava varit vägledande för organisationen av byrån. Genom brev den 31 augusti 1920 förordade Kungl. Maj:t följande personer att, jämte tidigare förordnade regeringsrådet L. A. V. Rydin (ordförande), statskommissarien N. G. Spilhammar och ledamoten av riksdagens andra kammare D. Hj. Pettersson i Bjällbo, vara ledamöter av

Förordnanden m. m. under år 1920.

byggnadsbyrån, nämligen direktören i svenska stadsförbundet H. Lindholm och borgarrådet C. H. F. Meurling. Av dessa har Spilhammar sedermera av sagt sig uppdraget, och i hans ställe har den 25 februari 1921 förordnats tillförordnade statskommisarien G. A. Bäckström. Ytterligare uppdrog Kungl. Maj:t i nyssnämnda brev åt byggnadschefen vid arméns kasernbyggnadsnämnd, kaptenen i väg- och vattenbyggnadskåren E. Lindh och egnahemsarkitekten hos Stockholms stads fastighetsnämnd G. E. Pettersson att såsom sakkunniga biträda byggnadsbyrån, Lindh företrädesvis med byråns verksamhet, i vad den berörde förhållandena på byggnadsmaterialmarknaden, och G. E. Pettersson företrädesvis med nämnda verksamhet, i vad avsåge granskning av byggnadsritningar. Slutligen ställde Kungl. Maj:t till bestridande av kostnaderna för byråns verksamhet till förfogande för år 1920 ett belopp av 15,000 kronor och för år 1921 ett belopp av 45,000 kronor att i enlighet med av riksdagen godkänt förslag utgå av anslagen under respektive år till statsbidrag.

Betänkande
ang. bostads-
sociala mini-
mifordringar
m. m.

Jämlikt nådigt bemyndigande den 27 februari 1920 tillkallade chefen för civildepartementet fem sakkunniga för avgivande av förslag, i och för vinnande av praktiska och socialhygieniska bostäder, i fråga om bostadssociala minimifordringar för med allmänt understöd tillkommande smålägenheter. Efter verkställd utredning hava de sakkunniga nyligen avlämnat ett den 3 december 1920 dagtecknat tryckt betänkande, »Praktiska och hygieniska bostäder». Betänkandet torde icke böra föranleda statsåtgärder i form av prohibitiva regler i en eller annan form men torde i stället kunna bliva en förträfflig vägledande handbok för dem, som praktiskt syssla med bostadsfrågan. Det har vidtagits åtgärder för att betänkandet skall genom boklådorna hållas tillgängligt för den intresserade allmänheten.

Emellertid synas de samlade erfarenheter i ämnet, som kommit till uttryck i betänkandet, även böra uppmärksammas vid den statliga understödsverksamheten på området. De sakkunnigas ordförande, kanslichefen hos Stockholms stadskollegium, fil. doktor Y. Larsson, vilken tidigare såsom ledamot deltagit i byggnadsbyråns arbete och sålunda är väl förtrogen med detta, har avgivit en promemoria med förslag i sådan riktning, så lydande:

Då betänkandet är avsett att läggas till grund för den statsunderstödda byggnadsverksamheten, torde detsamma böra överlämnas till statens byggnadsbyrå för att tjäna till ledning vid dess arbete.

På sätt kommitterade uttala, kommer den av dem föreslagna ingående prövningen av till byggnadsbyrån inkommande ritningar att erfordra en utvidgning av byggnadsbyråns verksamhet. Denna utvidgning förutsätter, fortsätta kommitterade, uppenbarligen en viss förstärkning av dess arbetskräfter. Byrån torde nämligen komma att i högre grad än hit-

tills behöva tillgång till arkitektonisk och socialhygienisk sakkunskap och erfarenhet. I vad omfattning och i vilka former dessa nya arbetskrafter, vilka givetvis ej erfordras för byråns löpande administrativa arbete, böra ställas till dess förfogande torde, såsom kommitterade vidare uttala, ankomma å byrån själv att föreslå.

Utan att föregripa de förslag, som sålunda torde kunna från byggnadsbyråns sida väntas, vågar jag antaga, att den mest praktiska formen för denna förstärkning vore, att byrån mellan några sakkunniga — förslagsvis, jämte arkitekten Gust. Pettersson, som redan nu är av Kungl. Maj:t förordnad att i förevarande hänseende biträda byrån, någon eller några av de arkitekter i Stockholm, som deltagit i kommitterades arbete — fördelade den bostadstekniska prövningen av inkommande ritningar. Den kommer därigenom att stå i bästa överensstämmelse med kommitterades förslag och tillika ske på snabbast möjliga sätt.

En självfallen grundsats vid de sålunda föreslagna anordningarnas tillämpning bör givetvis vara, att prövningen liksom hittills skall avse planlösningens huvudgrunder, men däremot icke ingå å detaljer av underordnad betydelse för bostädernas lämplighet och trevnad. I främsta rummet bör man genom upplysningar och råd söka biträda de byggande, och bindande detaljfordringar torde, såsom även kommitterade förutsätta — blott i sista hand böra uppställas.

För att göra prövningen fullt effektiv och tillika så litet betungande för de understödda byggnadsföretagen som möjligt bör den ske på ett tidigt stadium. Detta står även i god överensstämmelse med de regler, som för närvarande gälla angående prövningen. Enligt § 7 i kungörelsen den 9 juli 1920 angående statsunderstöd till främjande av bostadsproduktionen (Sv. förf.-saml. n:r 520/1920) skall, där understöd beviljats, vederbörande kommun snarast möjligt efter Kungl. Maj:ts beslut till statens byggnadsbyrå bland andra handlingar insända erforderliga byggnadsritningar jämte byggnadsbeskrivning. Intet hinder möter, att ritningarna insändas före övriga handlingar, och detta är naturligtvis önskvärt ej blott för att underlätta byggnadsbyråns arbete utan även för att undvika för byggnadsföretagarne besvärlig tidsutdräkt på ett senare stadium.

I syfte att påskynda ritningarnas granskning torde byggnadsbyråns understödstagare (kommunerna) jämte ett exemplar av kommitténs förslag böra erhålla meddelande, *dels* om de träffade anordningarna för ritningarnas prövning, *dels ock* därom, att intet hinder möter för att denna prövning sker omedelbart efter Kungl. Maj:ts beslut om statsunderstöd och utan sammanhang med detaljprövningen av företagen i övrigt.

Då de byggnadsföretag, som erhålla statsunderstöd av 1920 års anslag i regeln nu torde vara tämligen långt framskridna, synes den här föreslagna anordningen icke kunna tillämpas för dessa byggnadsföretag. För 1921 års understödstagare torde den däremot kunna i så god tid förberedas, att hinder för en effektiv granskning från byggnadsbyråns sida icke finnas.

I syfte att förenkla arbetet torde kommunerna böra uppmanas att själva, genom härför kvalificerade krafter, så långt möjligt övertaga den förberedande prövningen av ritningarna. Då ritningarna sedermera överlämnas till byggnadsbyrån, torde de — under denna förutsättning — gemenligen vara i sådant skick att anledning till anmärkning från byggnadsbyråns sida icke behöver förekomma. Överhuvudtaget böra vid den grundligare prövning av byggnadsföretagen, som här förordas, varje åtgärd vidtagas, som är ägnad att förenkla förfarandet utan att äventyra dess effektivitet.

Åt byggnadsbyråns föreslagna bostadstekniska sakkunniga kunde byrån jämväl uppdraga att handhava det vidare utredningsarbete, som på förevarande område i enlighet med kommitténs förslag kan vara behöfligt, nämligen *dels* uppgörandet av *serier av standardplaner* för smålägenheter av olika typer i enlighet med det program, som kommitterade

uppställt, dels den vidare prövningen av vissa frågor rörande *lägenhetens sanitära inredning*, särskilt berörande köket.

Departements-
chefen.

Byråns verksamhet synes tillsvidare böra bedrivas under i huvudsak samma former som hittills, vilka visat sig praktiska och enkla. Emellertid anser jag mig böra förorda, att byråns arbetskrafter något förstärkas för fyllande av de ökade arbetsuppgifter, som doktor Larsson antytt i sin promemoria. Detta synes mig lämpligen böra ske under den formen, att sakkunskapen och erfarenheten i fråga särskilt om planlösningar och inredningar av bostäder blir ytterligare företrädd inom byrån. Så vitt nu kan bedömas, vore det för ändamålet tillräckligt och lämpligt, att Kungl. Maj:t tillkallade ytterligare en eller två på området sakkunniga, vilka tillsammans med den nuvarande kunde bilda ett slags råd vid byråns sida. Jag förutsätter, att byrån vid sin sålunda utvidgade verksamhet i allmänhet såsom hittills undviker tvångsföreskrifter, som mången gång kunde te sig besvärliga och irriterande såväl för kommunen som för enskilda byggnadsföretagare, och att verksamheten i stället företrädesvis blir av hjälpande och rådgivande natur. Även för andra ändamål synes Kungl. Maj:t böra äga att i mån av behov ytterligare något förstärka byråns arbetskrafter.

Såsom nämnts, bestridas kostnaderna för byggnadsbyråns verksamhet — alltsedan 1917 — med medel ur vederbörande anslag till statsbidrag. Någon ändring härutinnan torde ej böra göras för år 1922. Vad angår storleken av det belopp, som för ändamålet skulle få disponeras, vill jag till en början framhålla, att byggnadsbyrån på ett erkännansvärt sätt och med synbar framgång strävat att hålla kostnaderna inom rimliga gränser, trots att byråns arbetsbörda varit ansevärd. Det må sålunda meddelas, att kostnaderna för det senare halvåret 1920 icke uppgingo till det anvisade beloppet, 15,000 kronor, oaktat byrån under denna tid hade att vidkännas vissa icke obetydliga engångskostnader för inköp av möbler ävensom av nödiga räknemaskiner för det vidlyftiga räknearbetet samt för särskilda anbefallda utredningar, bland andra den nyss berörda angående byggnadsmaterialierna. Sammanlagt under hela året belöpte sig utgifterna för byråns verksamhet till 24,534:52 kronor, varav cirka 6,000 kronor använts till bestridande av dylika engångskostnader. Även med de utvidgningar av verksamheten, som jag nu förordat, anser jag därför det för år 1921 redan till förfogande ställda beloppet, 45,000 kronor, tillräckligt för året och får samtidigt förutsätta, att samma belopp skall få användas för uppehållande av byggnadsbyråns verksamhet under nästkommande år.

B. Åtgärder till främjande av standardisering av hustyper och byggnadsdetaljer m. m.

Vid behandlingen av frågan om regleringen av utgifterna å 1921 års tilläggsstat hemställde jag (under punkt 36), att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att, i avbidan på den proposition, som kunde bli riksdagen förelagd, till anordnande av pristävlingar om standardiserade hustyper och byggnadsdetaljer ävensom till andra åtgärder, ägnade att främja de tekniska betingelserna för bostadsproduktionen, beräkna ett reservationsanslag av 25,000 kronor.

I samband med behandlingen av övriga statsåtgärder å berörda område får jag nu upptaga detta spörsmål till närmare behandling.

I en till Kungl. Maj:t den 27 januari 1921 ingiven framställning om statsunderstöd anför *kommittén för standardisering av byggnadsmaterial*:

Kravet på standardisering inom olika grenar av industriell produktion växer sig i alla kulturländer starkare, allt efter som nödvändigheten att inom en begränsad kostnadsram bringa produktionen upp till största möjliga effektivitet gör sig gällande. Ett intensivt arbete i standardiseringens tecken bedrives också för närvarande, icke minst i vårt land.

Även till byggnadsindustrien har reformarbetet utsträckts, vartill givetvis rådande förhållanden å byggnadsmarknaden i hög grad medverkat. Alltmer torde den uppfattningen stadga sig, att standardisering och typarbete, tillämpade med urskiljning, måste anses utgöra hjälpmedel av särskild betydelse för åstadkommande av en bostadsproduktion i större skala, till rimliga kostnader och av fullgod kvalitet. Detta har även med styrka betonats i Eders Kungl. Maj:ts proposition i bostadsfrågan till föregående års riksdag.

Undertecknad kommitté, vilken — enligt vad som meddelades i Svenska Teknologföreningens underdåniga skrivelse den 2 februari 1920 — tillsattes på initiativ av Sveriges Industriförbund och Svenska Teknologföreningens avdelning för husbyggnadskonst med uppgift att utarbeta och till producenterna och den byggande allmänheten förmedla ritningar och modeller till ändamålsenliga, prisbilliga och vackra standardtyper för byggnadsmaterial, har under det gångna året kommit till ett första, avslutat resultat av denna sin verksamhet. Sedan sistlidna augusti månad föreligger nämligen en utredning fullt färdig i vad rör standardisering av de viktigaste snickeridetaljerna, dörrar och fönster. Utredningen har av kommittén sammanfattats i här bifogade publikation med ritningar över »Svenska standard-snickerier», vilken dels kostnadsfritt distribuerats till av frågan berörda myndigheter och föreningar ävensom till samtliga städers drätselkamrar m. fl., dels efter rekvisition tillhandahållits landets snickerifabriker (vilka även mot särskild avgift erhållit erforderliga på väv utförda detaljritningar) samt i övrigt försålts till arkitekterna och den byggande allmänheten. Över 2,000 exemplar av publikationen hava redan rekvirerats och utsänts till olika delar av landet.

Det utförda arbetet synes alltså ha blivit till fullo uppskattat, varom också flera erkännanden kommit kommittén till del. Landets snickerifabriker hava redan i stor utsträckning inrättat sig för och även påbörjat tillverkning av de av kommittén utarbetade typerna av snickerivaror. Och det må tilläggas, att man även inom verktygsindustrien gått i författning om tillverkning av de speciella profiljärn, som användas för standard-snickerivarornas framställning.

Kommittén
för standar-
disering av
byggnads-
material.

Kommitténs ovannämnda arbete har betingat en kostnad om 21,000 kronor (däru c:a 1,900 kr. till dagtraktamenten, 8,300 kr. till anställd rit- och kontorspersonal, 3,700 kr. till tryckningskostnader och 7,100 kr. till lokalhyra, kontors- m. fl. utgifter), och hava dessa kostnader finansierats dels genom att den av frågan intresserade snickeriindustrien sammanskjutit ett belopp av 12,000 kr., dels genom att Eders Kungl. Maj:t genom nådigt beslut den 17 sistlidne december beviljat ett anslag för ändamålet om 5,000 kr. Återstående 4,000 kr. beräknas kunna täckas genom den ännu pågående försäljningen av kommitténs publikationer.

Med det arbete, varför ovan redogjorts, torde grunden till en välbehörlig standardisering inom byggnadsindustrien vara lagd och jämväl en verkligt effektiv åtgärd vara vidtagen till reglerande i vissa detaljer av förestående bostadsproduktion. Mycket återstår dock ännu att utföra på ifrågavarande område. Angeläget är, att utredningarna rörande standardtyper fullföljas även inom andra sådana områden av byggnadsindustrien, som kunna bliva föremål för standardisering och varom från olika håll framställningar ingått till kommittén.

Kommittén står också beredd att, så långt fortsatta undersökningar giva vid handen, fullfölja sitt standardiseringsarbete inom byggnadsfacket. Detta givetvis under förutsättning, att erforderliga penningmedel kunna komma att ställas till kommitténs förfogande.

De arbeten, som härvid närmast torde böra igångsättas, omfatta, förutom komplettering och ytterligare bearbetning av hittills utarbetat material, uppgörandet av ytterligare standardtyper för snickerier såsom listverk och panelningar m. m. I den omfattning fortsatt utredning kan giva vid handen, vore det vidare kommitténs avsikt att fullfölja standardiseringsarbetet på de områden, som beröra särskilt arbetarklassens bostadsfråga och där behovet av ändamålsenliga typer är mest kännbar. Enligt vad kommittén under hand inhämtat, hava de av Eders Kungl. Maj:t utsedda särskilda kommitterade för utredning om bostadssociala minimibehov i deras nu under tryckning varande betänkande framhållit särskilt behovet av nya praktiska typer för kökets fasta inredning, bland vilka kunna nämnas köksskåp och diskbänk, spisel samt anordning för värmning av vatten. Förutom sagda spörsmål har kommittén slutligen även tänkt sig att upptaga frågan om standardtyper för allehanda metallbeslag till fönster och dörrar, skåp etc., vilket efter tillkomsten av de nya standardsnickerierna visat sig vara av behovet synnerligen påkallat.

För den hittills utförda delen av standardiseringsprogrammet har kommittén, såsom ovan nämnts, jämt ett mindre bolopp av statsmedel, kunnat disponera över tillgångar, som huvudsakligen sammanskjutits av intresserade fabriksföretag. För ytterligare planerat arbete är emellertid något pekuniärt understöd från producenthåll icke att påräkna, enär de direkta fördelarna av standardiseringen härvid mera komma den byggande allmänheten till godo än byggnadsmaterialproducenterna. Under sådant förhållande och då inga utsikter förefinnas, att kommittén skulle från annat håll kunna få de för ett fortsatt arbete erforderliga medlen, har det syntts kommittén kunna ifrågasättas att statsmedel ställdes till förfogande i och för fullföljande av det för bostadsproduktionen i vårt land så viktiga standardiseringsarbetet rörande byggnadsmaterial.

På grund av det ovan anförda får undertecknad kommitté härmed i underdånighet anhålla, att Eders Kungl. Maj:t täcktes ställa till kommitténs förfogande ett statsanslag om 20,000 kronor för fortsatt standardiseringsarbete enligt angivna riktlinjer, att utgå av de medel, som redan blivit eller varda av riksdagen anvisade till bostadsproduktionens främjande.

Häröver har kommerskollegium på grund av remiss avgivit utlåtande den 21 februari 1921 och därvid anfört följande:

Kollegium vill först erinra om sitt utlåtande den 5 november 1919 över en av 1918 års bostadskommission gjord framställning om beredande av statsanslag för främjande av ekonomiska byggnadsmetoder. Däri framhölls ifråga om åtgärder att under eljest givna prisbetingelser på byggnadsmarknaden genom förbättringar i tekniken nedbringa byggnadskostnaderna, att statens medverkan i form av ekonomiskt stöd vore starkt motiverad av frågans omedelbara betydelse för bostadsproblemets lösning. Med hänsyn bland annat härtill förordade kollegium anvisande av ett understöd av statsmedel till belopp av 25,000 kronor för anordnande av pristävlingar om standardmaterial.

Den 2 februari 1920 inkom Svenska teknologföreningens styrelse med en framställning till Eders Kungl. Maj:t, däri hemställdes, att för det fall att det begärda anslaget av 25,000 kronor till sagda pristävlingar beviljades, 5,000 kronor av anslaget måtte få användas till bestridande av kostnaderna för ett standardiseringskontor för byggnadsmaterial.

Eders Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen den 12 mars 1920 (nr 314) angående vissa anslag och lån till främjande av bostadsproduktionen m. m. upptog även förslag om ett anslag av 25,000 kronor för omnämnda tävlingar, och framhöll departementschefen däri (s. 154), att fog funnes för att av detta anslag medel kunde utgå såsom bidrag till sagda standardiseringskontors verksamhet.

Sedan riksdagen i skrivelse den 18 juni 1920 (nr 468) anmält, att riksdagen beslutat att för anordnande av pristävlingar om standardmaterial och därav föranledda åtgärder, i enlighet med av Kungl. Maj:t närmare meddelade bestämmelser, å tilläggsstat för år 1920 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag, högst 25,000 kronor, har Eders Kungl. Maj:t genom beslut den 17 december 1920 tilldelat Svenska teknologföreningen ett belopp av 5,000 kronor såsom bidrag till bestridande av kostnaderna för det under föreningens medverkan anordnade standardiseringskontoret. Detta kontor står, enligt vad Kollegium inhämtat, under ledning av ifrågavarande kommitté.

De arbetsresultat, som hittills föreliggande omfatta de viktiga snickeridetaljerna dörrar och fönster och hava offentliggjorts i en framställningen bifogad publikation, benämnd »Svenska standardsnickerier. Dörrar och fönster». Dessa typförslag hava inom sakkunniga kretsar mött allmänt erkännande och synas Kollegium ådagalägga, att den valda formen för samarbete på ifrågavarande område mellan representanter för tekniska, konstnärliga och industriella intressen lett till ett vederhäftigt nydaningsarbete efter praktiskt framkomliga linjer.

Såsom framgår av departementschefens ovan åberopade yttrande i proposition nr 314 vid 1920 års riksdag hade man på sin tid förväntat, att en stor del av förberedelsearbetet för de planerade tävlingarna om standardmaterial skulle bli undanjort genom standardiseringskontorets verksamhet.

Erfarenheten lär nu hava givit vid handen, att den tillämpade arbetsmetoden icke blott visat sig ägnad att skapa förberedande underlag såsom förutsättning bland annat för tävlingars anordnande, utan i själva verket delvis redan åstadkommit vad man med dylika tävlingar och andra liknande åtgärder torde hava åsyftat, nämligen goda uppslag, som kunna direkt bearbetas för praktikens behov. En annan omständighet, som nu torde framstå klarare än förut, är behovet av samarbete mellan de olika institutioner, som med statsunderstöd fortsätta bearbetningen av olika delar av bostadsproblemet.

I den mån ifrågavarande av Svenska teknologföreningen och Sveriges industriförbund tillsätta kommitté kommer att fortsätta och fördjupa sitt arbete på byggnadsdetaljernas standardisering lär det icke kunna undvikas, att byggnadstekniska, bränsleekonomiska och andra synpunkter måste spela in vid typvalet, något som i sin ordning för kommittén in på områden, vilka för närvarande bearbetas exempelvis genom ingenjörsvetenskapsakademiens

försorg och genom de av Eders Kungl. Maj:ts utsedda kommitterade för utredning av »bostadssociala minimibehov».

Då den remitterade framställningen icke innehåller närmare uppgifter om planen för innevarande års arbeten å det av kommittén ledda kontoret har Kommerskollegium införskaffat ytterligare upplysningar härom, och får Kollegium hänvisa till bifogade p. m. från kommitténs ordförande, verkställande direktören i Sveriges industriförbund Axel Hultcrantz. Ifrågavarande promemoria var av följande lydelse:

»I kommitténs underdåniga skrivelse av den 27 januari begäres ett anslag av 20,000:—kr. för standardisering av vissa i skrivelsen närmare angivna ändamål.

Rörande beloppet ifråga och huru kommittéerade kommit till sagda slutsumma må anföras följande:

I skrivelsen redogöres för kommitténs kostnader under det gångna året för standardisering av vissa byggnadssnickrier, fönster och dörrar, och hava dessa kostnader uppgått till 21,000:— kr. Kommittéerade ha för bedömande av kostnaderna för det kommande året utgått ifrån erfarenheterna från föregående år, varvid kommittéerade tänkt sig för det fortsatta arbetet en motsvarande organisation med i huvudsak samma rit- och kontorspersonal samt motsvarande lokaldisposition som under föregående år, och hava kostnaderna överslagsvis beräknats uppgå till angivna belopp, kr. 20,000:—.

Fördelningen av kostnaderna kan beräknas bliva följande:

Kontors- och ritpersonal:

Ritkontorschef	6,000:— kr.
» biträde	3,000:— »
Lokalhyra, ritmateriel och kontorsomkostnader	5,000:— »
Tryckningskostnader	3,000:— »
Övriga utgifter, resor och diverse	3,000:— »
	<hr/>
	Summa 20,000:— kr.»

Utredningen i ärendet synes Kollegium hava ådagalagt, att den verksamhet inom standardiseringsarbetet på byggnadsområdet, kommittén hittills bedrivit, varit till avsevärt gagn för standardiseringens syftemål och ägnat att ingiva grundad förhoppning om betydelsefulla resultat av en fortsatt tillämpning av kommitténs arbetsmetoder. Ett understöd av statsmedel för denna verksamhet anser Kollegium därför även i fortsättningen vara väl motiverat.

Emellertid finner Kollegium det möta svårigheter att redan nu med säkerhet beräkna, huru stort belopp lämpligen bör anvisas av statsmedel för kommitténs arbeten, liksom att uppställa närmare bestämmelser för anslaget tillgodonjutande.

Kollegium anser sålunda för sin del lämpligt, att innan ett avgörande i dessa hänseenden träffas, kommitténs arbetsprogram närmare fastställs under hänsynstagande till övriga med statsunderstöd pågående eller planerade utredningsarbeten i bostadsfrågan. Vidare torde enligt Kollegii mening utsikten att erhålla pekuniärt understöd från enskilt håll vara något större än vad kommittén för närvarande förväntar. Slutligen torde det i fortsättningen möjligen befinnas lämpligt att med statsmedel understödja även andra typiseringssträvanden på ifrågavarande område än de av kommittén företrädde.

På grund härav synes det Kollegium lämpligast, att de statsanslag, som kunna komma att anvisas för standardiseringssträvandena och andra närbesläktade ändamål, ställas till Eders Kungl. Maj:ts förfogande för att efter närmare prövning beviljas till stödande av bithörande verksamhet.

Med hänsyn till angelägenheten av att förenämnda strävanden snarast erhålla erforderligt stöd, torde ett belopp av minst 20,000 kronor vara behöfligt.

Under återopande av det anförda hemställer kommerskollegium, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen, att för främjande av utvecklingen av standardmaterial inom byggnadsområdet och därmed sammanhängande åtgärder, i enlighet med av Kungl. Maj:t närmare meddelade bestämmelser, å tilläggsstat för år 1921 anvisa ett förslagsanslag, högst, 20,000 kronor.

Sedermera ingav kommerskollegium den 21 februari 1921 jämte eget yttrande en till Kungl. Maj:t ställd ansökning från styrelsen för *samfundet för hembygdsvård*, däri nämnda styrelse hemställde om anvisande för år 1921 av ett statsbidrag å 5,000 kronor för understödande av samfundets konsulterande verksamhet.

Kommerskollegium anförde härom följande:

Samfundet för hembygdsvård, för vilket stadgar antogs år 1916, har till uppgift att utgöra ett gemensamt organ för sammanslutningar, vilkas verksamhet berör hembygdsvård. Samfundet räknar sålunda såsom korporativa medlemmar bl. a. Svenska slöjdföreningen, Svenska teknologföreningen, Föreningen för svensk hemslöjd, Arkitekturminnesföreningen och Sveriges tegelindustriförening. Av skäl, som i ansökningen bilagda årsberättelser över verksamheten närmare utvecklats, har bostadsfrågans såväl tekniska som estetiska problem blivit en av huvudpunkterna på samfundets program. För att utöva inflytande på utvecklingen av byggnadsväsendet i riktning mot sund enkelhet på grundval av goda nationella traditioner ifråga om stil och typval, har samfundet anordnat bland annat en ganska omfattande upplysnings- och konsultationsverksamhet, Befordrandet av ett mera ekonomiskt och tekniskt rationellare byggande är ett huvudmoment i denna verksamhet. Rörande hittills vunna resultat i sådant hänseende innehåller den av samfundet utgivna »Tidskrift för hembygdsvård» åtskilliga meddelanden.

Denna gren av arbetet läser kräva större penningmedel än som kan bestridas med samfundets egna tillgångar, och samfundet anhåller därför, under återopande av den samhällliga betydelsen av ifrågavarande uppgift, om understöd av statsmedel för upprätthållande och utveckling av samfundets byggnadskonsulentverksamhet i enlighet med i ansökningen angivna allmänna grunder.

Kollegium finner för sin del nämnda uppslag förtjäna beaktande och har föranstaltat om en närmare utredning av frågan, bland annat genom infordrande av yttrande från ingenjörsvetenskapsakademien, Svenska teknologföreningen och Sveriges industriförbund.

Samfundets ifrågavarande verksamhet på byggnadsområdet synes emellertid i icke oväsentliga delar åsyfta liknande mål, som vissa andra med understöd av allmänna medel för närvarande bedrivna utredningsarbeten i bostadsfrågan. Särskilt torde böra framhållas överensstämmelsen med vissa strävanden, som företrädas av den på initiativ av Svenska teknologföreningen och Sveriges industriförbund tillsatta kommittén för standardisering av byggnadsmaterial. Kommerskollegium hänvisar i detta hänseende till vad Kollegium anfört i utlåtande denna dag över sistnämnda kommittés ansökan om statsbidrag.

Vid sådant förhållande har Kollegium ansett sig böra, utan att avvakta resultatet av den utredning Kollegium såsom ovan nämnts igångsatt, till Eders Kungl. Maj:t överlämna

föreliggande framställning från samfundet, under hemställan, att redan nu viss hänsyn måtte tagas till densamma vid behandlingen av återopade ansökning om statsunderstöd från kommittén för standardisering av byggnadsmaterial eller vid avgörande av andra spörsmål berörande utredningarna i bostadsfrågan.

**Departement-
chefen.**

Det på 1920 års tilläggsstat anvisade anslaget å 25,000 kronor för anordnande av pristävlingar om standardmaterial och därav föranledda åtgärder har på grund av särskilda omständigheter till största delen förblivit odisponerat under år 1920. Endast ett belopp av 5,000 kronor har tagits i anspråk, vilket tilldelats svenska teknologföreningen.

Syftet med anslaget var givetvis, att genom statsåtgärder främja en form för strävanden till bostadsproduktionens förbilligande. Jag får förorda, att nytt anslag för detta syfte måtte äskas av riksdagen. Det antogs i fjol, att pristävlingar skulle vara en lämplig form för att från statens sida stimulera dessa strävanden hos enskilda, ehuru det redan då (prop. nr 314) ifrågasattes, att även andra vägar i viss utsträckning kunde beträdas. De synbarligen goda resultat, som den på initiativ av Sveriges industriförbund och svenska teknologföreningen tillsatta kommittén för standardisering av byggnadsmaterial redan uppnått, tala för att anslagets användning ej bör bindas vid pristävlingar utan att frihet bör lämnas Kungl. Maj:t att använda anslaget för sådana ändamål, som kunna visa sig bäst ägnade att främja dess huvudsyfte. Närmast torde härvid kunna tagas under övervägande att ekonomiskt bispunga det kommittéarbete, som jag nyss berört. Vad angår framställningen från samfundet för hembygdsvård synes det likaledes kunna tagas under övervägande, om icke statsunderstöd intill det belopp, varom samfundets styrelse gjort hemställan, bör ifrågakomma.

Det kan ifrågasättas, om icke syftet med detta anslag är så pass betydelsefullt och anspråken på detsamma skola visa sig så starka, att anslagsäskandet borde höjas till att avse ett högre belopp än det i statsverkspropositionen förebådade, 25,000 kronor. Av allmänna sparsamhets-skäl och med hänsyn till, vad i det följande föreslås rörande användningen av ett annat anslag, synes mig dock en sådan höjning icke böra äga rum. Däremot får jag förorda, att anslaget måtte erhålla karaktären av reservationsanslag.

C. Resestipendier för studier i utlandet av bostadsfrågan.

Såsom tidigare omnämnts, beviljade riksdagen å tilläggsstat för år 1920 under sjätte huvudtiteln ett reservationsanslag av 75,000 kronor

till resestipendier åt arkitekter, byggmästare och arbetare inom byggnadsfacket ävensom åt personer med medicinsk-hygienisk utbildning för studier i utlandet av bostadsfrågan. Jag får här redogöra för de dispositioner, som träffats i fråga om detta anslag.

Sedan ifrågavarande resestipendier kungjorts i allmänna tidningarna och ansökningar inkommit till socialdepartementet hava särskilt tillkallade sakkunniga avgivit yttrande beträffande användningen av omförmälda anslag.

Den 31 december 1920 beviljade Kungl. Maj:t följande personer för studier i bostadsfrågan i angivna länder under minst nedanstående tider resestipendier till följande belopp, nämligen:

arkitekten Osvald Almquist i Domnarvet sjutusen kronor för studier i Amerikas förenta stater under nittio dagar,

ingenjören August Frändberg i Göteborg sjutusen kronor för studier i Amerikas förenta stater och Kanada under nittio dagar,

muraren Albin Ferdinand Haldén i Stockholm åttahundra kronor för studier i Danmark under tjugofem dagar,

arkitekten Gustaf Fredr. Holmdahl i Stockholm femtusen femhundra kronor för studier i Amerikas förenta stater under sextio dagar, med rätt för Holmdahl att förlänga studietiden mot utfäende därvid av ytterligare stipendiebelopp, motsvarande femtio kronor för varje dag, som studietiden överstiger sextio dagar, dock i ett för allt för hela studietiden tillhopa högst sjutusen kronor,

byggnadsingenjören Nils Gustaf Larsson i Äppelviken sjutusen kronor för studier i Amerikas förenta stater under nittio dagar,

kakelugnsmakaren Johan Erik Larsson i Stockholm ettusen kronor för studier i Tyskland under trettiofem dagar, samt

byggnadschefen hos Hälsingborgs stad Henry Nycander sextusen kronor för studier i Tyskland jämte, valfritt, Österrike och Holland ävensom i England och Amerikas förenta stater under nittio dagar.

Tillika förordnade Kungl. Maj:t att i avseende å ifrågavarande stipendier följande bestämmelser skulle gälla:

1) Stipendiat skall, vid äventyr av stipendiets förlust, anträda sin tillämnade resa före utgången av april månad 1921.

2) Innan någon del av stipendiet får lyftas, skall stipendiat hava till socialstyrelsen avlämnat av styrelsen godkänd borgen enligt av styrelsen fastställt formulär eller ock annan säkerhet för fullgörande av enligt punkt 4 härnadan möjligen ifrågakommande återbetalningsskyldighet ävensom underställt styrelsen plan över den tillämnade resan, angivande, bland annat, det eller de länder, som enligt ovan meddelade bestämmelser skola besökas, samt tidpunkten för resans anträdnade och varaktigheten av vistelsen i utlandet.

3) Stipendiat äger att tidigast åtta dagar innan resan anträdes och efter det i punkt 2 stadgade villkor fullgjorts, å styrelsens kassakontor själv eller genom befullmäktigat ombud lyfta tre fjärdedelar av stipendiet. Återstoden av stipendiet får lyftas efter återkomsten till Sverige och sedan i punkt 5 föreskriven reseberättelse avgivits.

4) Därest stipendiat icke före utgången av år 1921 återvänt till Sverige och till socialstyrelsen avgivit föreskriven reseberättelse, är han skyldig återbära vad han av stipendiet uppburit.

5) Efter återkomsten till Sverige skall stipendiat därom ofördröjligen göra anmälan hos socialstyrelsen och senast inom tre månader därefter till styrelsen avgiva reseberättelse

i minst tre exemplar, vari, jämte uppgifter om den företagna resans utsträckning och föremålet för bedrivna studier, i kortfattad och överskådlig form redogöres för de under resan gjorda erfarenheter, som synt, till gagn för bostadsproduktionen, kunna omedelbart tillämpas inom landet.

6) Stipendiat skall söka tillgodogöra under resan vunna erfarenheter genom att i egen verksamhet praktiskt omsätta dem och därigenom ådagalägga deras värde samt genom att på lämpligt sätt sprida kännedom om desamma.

Departementschefen.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att av detta anslag hittills endast 35,800 kronor blivit disponerade, vadan sålunda ett belopp av 39,200 kronor återstår. Anledningen till att icke hela anslaget redan disponerats har varit, att det ej synt tillrådligt att för ett dylikt ändamål disponera ett så pass stort belopp som 75,000 kronor, innan närmare erfarenhet vunnits om gagnet av dylika studieresor. I viss mån hava sådana erfarenheter visserligen stått till buds. Såsom föredragande departementschefen erinrade i statsrådsprotokollet den 12 mars 1920 (prop. 314), hade Kungl. Maj:t anvisat ett belopp av 10,000 kronor ur manufaktur-länefonden till liknande ändamål. Genom dessa medel sattes under fjolåret fyra fackmän på byggnadsområdet i tillfälle att företaga studieresor i utlandet (1 till Norge, 2 till England och 1 till Amerika). I enlighet med föreskrivna villkor hava dessa stipendiater avlämnat reseberättelser till socialstyrelsen, som sedermera hållit dessa tillgängliga för korporationer och enskilda. Intresset för dessa reseberättelser har, enligt vad från socialstyrelsen meddelats, varit synnerligen stort. Det är därför sannolikt, att dispositioner av anslaget till ytterligare stipendier kunna visa sig påkallade och lämpliga.

Emellertid lärer erfarenheten av ansökningarna under år 1920 om erhållande av stipendier visa, att sådana ansökningar icke böra genom kungörelser så att säga forceras fram. Det synes mera lämpligt att ställa sig avvaktande, tills enskilda personer, som för sin verksamhet känna verkligt behov av studier i utlandet på olika områden av bostadsfrågan, självmant göra framställningar om erhållande av stipendier. Studieuppgifterna bliva härigenom ej mer eller mindre uppkonstruerade för ett visst syfte. Om dessa sålunda få växa fram under praktisk verksamhet, torde ett stipendium komma till större allmänt gagn än eljest.

I samband med förslag till äskande av anslag till främjande av standardisering utav byggnader och materialier framhölls, att anspråken på nämnda anslag torde bliva mycket starka, men att anslaget det oaktat icke syntes mig böra höjas. Då syftet med nu ifrågavarande anslag innerst är detsamma som med det nyssnämnda, nämligen ett främjande av åtgärder till byggnadskostnadernas förbilligande — låt vara att i de

båda fallen olika vägar valts för målets uppnående — och då vidare de anspråk, som med berättigat krav på tillgodoseende kunna bli stållda på stipendieanslaget, måhända icke bli stållt ut lika starka, får jag förordna, att förevarande anslag i lämplig utsträckning måtte kunna få disponeras jämväl för det ändamål, som standardiseringsanslaget avser. Förslag i sådan riktning torde sålunda böra underställas riksdagens prövning.

D. Tekniskt vetenskapliga undersökningar på byggnadsområdet genom ingenjörsvetenskapsakademien.

Vid behandling av frågorna rörande reglering för år 1921 av utgifterna under femte huvudtiteln har under punkt 121 omförmålts en fråga från ingenjörsvetenskapsakademien inkommen framställning om anvisande av ytterligare anslag, nämligen dels å extra stat för år 1922 110,000 kronor, dels ock å tilläggsstat för år 1921 25,000 kronor, att ställas till akademiens förfogande för fortsättande av tekniskt-vetenskapliga undersökningar på byggnadsområdet enligt en i vissa punkter utöver i akademiens skrivelse den 11 december 1919 framlagda program för ifrågasvarande undersökningar utvidgad plan.

Då anslag för berörda ändamål, jämte det deras teoretiskt-vetenskapliga betydelse ingalunda finge förbises, torde få betraktas såsom ett led i övriga statsåtgärder till främjande av bostadsproduktionen och därför lämpligen syntes böra upptagas till prövning i samband med behandlingen av förslag om fortsatta sådana åtgärder, hemställdes, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som kunde bli riksdagen förelagd, till utförande genom ingenjörsvetenskapsakademien av tekniskt-vetenskapliga undersökningar på byggnadsområdet å *extra stat för år 1922* beräkna ett förslagsanslag, högst, 100,000 kronor.

Tillika hemställdes under tilläggsstatens punkt 35, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att, i avbidan på proposition i nyssnämnda ämne, för berörda ändamål bland anslagen å *tilläggsstat för år 1921* beräkna ett förslagsanslag, högst, 25,000 kronor.

Efter gemensam beredning med chefen för handelsdepartementet förordade jag, att ifrågasvarande anslag på grund av desammas nära samband med andra anslag till främjande av bostadsproduktionen, i likhet med bostadsanslag i allmänhet skulle hänföras under femte huvudtiteln.

Dessa framställningar biföllös av Kungl. Maj:t.

I samband med förslagen till övriga statsåtgärder till främjande av bostadsproduktionen anhåller jag nu att få underställa denna fråga Kungl. Maj:ts prövning.

Ingenjörsvetenskapsakademiens ursprungliga plan.

Härvid må till en början påminnas om nyss omförmälda, i ingenjörsvetenskapsakademiens skrivelse den 11 december 1919 framlagda program för ifrågavarande undersökningar, vilket program fanns intaget i Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen i förevarande ämne den 19 mars 1920, nr 316. Arbetsuppgifterna hade därvid upptagits i den ordningsföljd, i vilken undersökningarna ansågos böra bedrivas. Den meddelade översikten innefattade följande arbetsplan:

1:o).

Den värmeisolerande förmågan hos bjälklag och tak samt väggkonstruktioner och fönster m. m. såväl vid redan i bruk varande byggnadsmaterial och byggnadsmetoder som även vid nya konstruktioner behöver ingående prövas. Till en början behöva fullt lämpliga och tillförlitliga metoder för dylika undersökningars utförande bliva utexperimenterade. Plan till undersökningar i det nämnda syftet har redan före akademiens tillkomst uppgjorts av dess ledamöter E. Hubendick, H. Kreüger och K. Sondén, vilka haft för avsikt att hos Eders Kungl. Maj:t begära anslag till dessa arbetens utförande.

Härjämte böra en del undersökningar å nyare byggnadskonstruktioner utföras efter redan befintliga metoder i den mån sådana kunna förväntas giva praktiskt dugliga resultat.

Akademien vill för sin del på det livligaste förorda ett skyndsamt utförande av ifrågavarande undersökningar och anser på grund av de utsedda delegerades utredning, att en summa av 50,000 kronor är för detta ändamål erforderligt.

2:o).

Vissa resultat såväl med avseende på värmeisoleringsförmågan som ock med avseende på dragfrihet och ljudisolering samt olika byggnadsmaterials förhållande till fukt m. m. synas såsom förut antytts, kunna erhållas genom mätningar och *observationer på färdiga byggnader*, under förutsättning att noggranna och tillförlitliga uppgifter om de nämnda byggnadernas konstruktion och utförande stå till buds. I den mån detta villkor kan fyllas för äldre byggnader, kunna även sådana komma ifråga att undersökas. Ett lämpligt tillfälle att vinna dylik kännedom synes erbjuda sig vid den förestående byggnadsverksamheten, i främsta rummet vid statens nybyggnader. Akademien vill därför ifrågasätta att bliva satt i tillfälle att vid nybyggnader, som utföras antingen för statens räkning eller med understöd av statsmedel, genom utsedd representant följa byggnadernas detaljutförande för att sedermera å byggnaderna ifråga kunna verkställa mätningar och observationer i angivet syfte. Akademien uppskattar kostnaden för dylika undersökningar till en summa av 50,000 kronor.

3:o).

En faktor av ekonomisk betydelse är *ytbehandlingen av byggnadsfasader* av olika material under olika klimatiska förhållanden. Häröver behöva systematiska undersökningar utföras till vinnande av erforderlig kunskap. Akademien anser att för detta ändamål erfordras en summa av 20,000 kronor.

4:o).

För studium av vunna framsteg på området *rationell arbetsledning* och prövning av dessa resultatets tillämplighet på svenska förhållanden, under aktgivande på möjligheten till standardisering av material, synes en summa av 25,000 kronor erforderlig.

5:o).

Undersökningar rörande *grundläggning å lera* samt provning av förutsättningarna för grundläggning på plattor och å pålar äro i hög grad nödvändiga för dessa för byggnads-ekonomien viktiga spörsmåls utredning och klarläggande. Kostnaderna härför hava uppskattats till 30,000 kronor.

6:o).

En fråga av avsevärd ekonomisk betydelse är även att finna lämpliga *konstruktioner och material för ytter- och innerväggar samt bjälklag* i bostadshus av enkla och billiga typer. Vissa dylika konstruktioner av prisbillig beskaffenhet hava visat sig behäftade med allvarliga olägenheter såsom benägenhet att i hög grad ansamla ohyra, hussvamp o. dyl. Undersökningar i syfte att finna lämpliga medel för dessa olägenheters förebyggande skulle, om de ledde till gynnsamt resultat, vara av icke obetydligt värde ur ekonomisk synpunkt. Erforderliga kostnader hava uppskattats till 10,000 kronor.

7:o).

Utarbetandet av konstruktions- och huvudritningar för såväl ett mindre bostadshus i två våningar som ett större hus i flera våningar i stad för att söka åstadkomma alla de besparingar i material och utrymmen, som kunna göras utan att eftersätta hygieniska och statiska fordringar eller nödiga krav i avseende å husens beboelighet. Kostnaden härför har uppskattats till 25,000 kronor.

Genomförande av de ovannämnda undersökningarna är av synnerlig betydelse för frågan om åvägabringande av praktiska och ekonomiska bostadsbyggnader. Akademien, som är beredd att omedelbart upptaga och fullfölja undersökningarna efter angivna riktlinjer, äger emellertid icke för ändamålet tillräckliga medel till sitt förfogande. Då spörsmålen dessutom äro av en utomordentlig betydelse såväl för samhället i sin helhet som för vida kretsar inom olika befolkningslager, anser akademien att staten bör träda emellan för undersökningarnas bekostande.

Den 31 januari 1921 har ingenjörsvetenskapsakademien inkommit med berättelse över på dess föranstaltande under år 1920 å ifrågavarande område utförda undersökningar. Akademien anför i huvudsak följande:

Användningen av 1920 års anslag.

I enlighet med ovannämnda av Eders Kungl. Maj:t fastställda plan har arbetet i första hand inriktats på att söka utarbeta en lämplig och tillförlitlig metod för provning av byggnadsmaterials och -konstruktioners värmeisoleringsförmåga.

För arbetets fullföljande visade det sig vara nödvändigt uppföra en särskilt för ändamålet konstruerad byggnad med möjligheter att inom slutet rum åstadkomma en konstant låg temperatur av c:a -20° C samt att hålla en konstant hög temperatur av c:a $+20^{\circ}$ C i rummet utanför kylkammaren oberoende av yttre väderleksförhållanden.

Byggnadsarbetena igångsattes i september 1920 samt avslutades i början av november samma år. Av samtliga entreprenörer utförda arbeten hava utförts till mycket rimliga kostnader.

Kostnaderna för ovannämnda byggnads- och undersökningsarbeten belöpa sig till följande summor:

För byggnad och maskinrum	Kr. 9,219: 34
För maskiner, ledningar, apparater m. m.	» 18,106: 59
För ritningar, arbetsledning m. m.	» 1,500: 00
Driftkostnader	» 1,309: 45
	Summa Kr. 30,135: 38

Byggnaden står alltså nu fullt färdig och utrustad för igångsättandet av provserier å värmeisoleringsförmågan hos olika material eller byggnadskonstruktioner enligt en metod, som efter allt att döma, bör lämna tillförlitliga och värdefulla resultat.

Emellertid komma dessa prov, som måste ordnas systematiskt och utföras med vetenskaplig noggrannhet, att taga mycken tid i anspråk.

Akademien har därför ansett det lämpligt, att under tiden värmeisoleringsprov utfördes enligt hittills använda metoder, vilka kunna giva en god vägledning vid bedömandet av ett byggnadsmaterials egenskaper i förevarande hänseende. Akademien har i sådant syfte träffat avtal om utförandet av undersökningen av den värmeisolerande förmågan hos vissa konstruktioner enligt en metod, som sedan några år tillbaka praktiserats i lokaler, som ställts till förfogande vid Stockholms Stads Elektricitetsverk.

Enligt det uppgjorda avtalet skola dessa undersökningar vara slutförda före utgången av nästkommande februari månad och belöpa sig material- och arbetskostnaderna ävensom kostnaderna för värmeundersökningarna enligt avtalet till kr. 12,500:—, vartill kommer kostnaden för hållfasthets- m. fl. prov, kompletterande värmeprov och diverse uppgifter kr. 2,500:—.

Under nuvarande svåra förhållanden på byggnadsområdet, vilka ofta i viss mån tvinga in på andra byggnadsmetoder och konstruktioner, än vad som under senare åren varit vanliga, har akademien ansett en utredning, avseende en redogörelse för kända, i Sverige tillämpade byggnadsmetoder för en- och tvåvåningars bostadshus med smålägenheter, i hög grad önskvärd.

Härvid skola var för sig behandlas byggnader av trä och sten eller motsvarande material, utgående från tidigare relativt primitiva anordningar fram till mera tekniskt och ekonomiskt fulländade metoder genom en beskrivning av varje utpräglad konstruktion av vägg, tak, bjälklag eller annan byggnadsdel.

Utredningen i fråga, som ännu ej är avslutad, omfattar följande områden:

1. Grundmurar av natursten och betong m. m. samt isoleringsanordningar.
2. Träväggar av timmer eller plank enligt olika typer samt dylika av stolpresning med olika anordningar.
3. Väggar av stenmaterial såsom tegel, kalksandsten, betong och slaggsten m. m. massiva eller med hålrumskonstruktion samt av nyare material.
4. Bjälklag och taklag av olika typer.

För utredningen i fråga, som beräknas vara färdig i början av mars månad, har för år 1920 utbetalts ett belopp av 3,767: 12 kr., utgörande resterande del av det beviljade anslaget.

Slutligen har akademien under året haft att avgiva yttranden över några olika materialiers och konstruktioners lämplighet för husbyggnadsändamål. Även från enskilda hava olika förslag rörande byggnadsmaterial och konstruktioner inkommit till akademien för bedömande.

Sedan ingenjörsvetenskapsakademien inkommit med plan för användandet av det för år 1921 beviljade anslag å 75,000 kronor, har Kungl.

Maj:t genom beslut den 3 december 1920 förordnat, att dessa medel finge användas i huvudsaklig överensstämmelse med denna plan, som innebar realiserandet av de under 1:o)—3:o) i förut återgivna tablå beskrivna arbetsuppgifter, i den mån dessa ej redan utförts medelst 1920 års anslag, samt, dessutom påbörjande av i samma tablå under 6:o) angivna undersökningar.

Till utförande under år 1922 återstå alltså enligt planen uppgifterna i punkterna 4:o), 5:o) och 7:o) samt slutförande av i 6:o) berörda undersökningar. Härjämte vore avsett att utföra vissa i akademiens nedannämnda skrivelse närmare angivna, av tidsläget påfordrade undersökningar angående användningen av vissa värmeisolationsmaterial i husbyggnader, av vilka dock de undersökningar, som röra torv, skulle utföras redan under 1921.

Framställning om nya anslag för åren 1921 och 1922.

I sin förut berörda framställning av den 30 augusti 1920 om ytterligare anslag för undersökningsverksamhetens fortsättande anför ingenjörsvetenskapsakademien följande:

I skrivelse nr 282/1920 har riksdagen anmält, att riksdagen till utförande genom ingenjörsvetenskapsakademien av tekniskt-vetenskapliga undersökningar på bygnadsområdet anvisat dels å extra stat under tionde huvudtiteln för år 1921 ett förslagsanslag, högst 75,000 kronor, dels ock å tilläggsstat under sjunde huvudtiteln för år 1920 ett förslagsanslag, högst 50,000 kronor.

Sedan akademien därefter inkommit med plan för användande av det sistnämnda å tilläggsstat för år 1920 anvisade anslaget, har Eders Kungl. Maj:t enligt beslut den 9 augusti 1920 förordnat bl. a. att nämnda anslag må av akademien användas för utförandet av tekniskt-vetenskapliga undersökningar på bygnadsområdet i huvudsaklig överensstämmelse med akademiens ovannämnda förslag med åliggande för akademien bl. a. att före den 1 februari 1921 till Eders Kungl. Maj:t inkomma med berättelse över de på akademiens föranstaltande under innevarande år å ifrågavarande område utförda undersökningarna samt summarisk redogörelse för anslagets användning.

Beträffande anslaget för år 1921 har Eders Kungl. Maj:t meddelat att beslut om användningen härav framdeles skall komma att fattas sedan akademien inkommit med förslag härutinnan. Det åligger akademien enligt remiss den 3 juni 1920 att före den 1 oktober 1920 avgiva sådant förslag.

Ingenjörsvetenskapsakademien har i sin underdåniga skrivelse i ämnet den 11 december 1919 framlagt ett omfattande program för undersökningar ur teknisk-vetenskaplig synpunkt av på bygnadsområdet aktuella spörsmål. Under tillhoppa sju olika punkter angav akademien häri vilka problem, som närmast borde undersökas, samt uttalade att arbetet borde bedrivas i den ordning, som punkterna angåve.

De av akademien preliminärt beräknade kostnaderna för dessa undersökningar skulle uppgå till sammanlagt 210,000 kronor fördelade på 1920 och 1921. Då som ovan nämnts genom beslut av 1920 års riksdag i enlighet med Eders Kungl. Maj:ts förslag anvisats tillhoppa 125,000 kronor skulle för genomförande av det av akademien föreslagna undersökningsprogrammet på det ifrågavarande området erfordras ytterligare 85,000 kronor enligt an-

givna preliminära beräkningar. Som akademien uttalade i sin skrivelse av den 11 december 1919, är genomförandet av de i de särskilda sju punkterna angivna undersökningarna av synnerlig betydelse för frågan om åvägabringande av praktiska och ekonomiska bostadsbyggnader, och starka skäl synas akademien därför tala för att de beräknade ytterligare medlen ställas till förfogande.

Förutom de nu nämnda undersökningarna anser akademien av tidsläget särskilt påfordrad en undersökning speciellt över användningen av torv såsom värmeisolationsmaterial i husbyggnader. Med de höga priser, som bränsle numera uppnått, har frågan om byggnaders omsorgsfulla isolering i värmeavseende fått en alldeles särskild betydelse. Vissa erfarenheter tyda på att torven härutinnan skulle kunna bli av betydande värde, under förutsättning att vissa med torven sannolikt förbundna olägenheter kunna överkommas, något som genom försök och experiment bör utrönas. I samband härmed böra naturligtvis även andra goda isoleringsmaterial komma under omprövning. Akademien anser att ett belopp av 25,000 kronor är erforderligt för genomförande av denna undersökning, i vad rör torv och lika mycket för undersökning i samma syfte av andra isoleringsmaterial, särskilt slaggbetong m. m.

Med hänsyn till den aktualitet, som frågan om bostadsbyggandet för närvarande äger, vore det visserligen önskligt om medlen kunna ställas till förfogande redan under år 1921. Akademien har dock velat inskränka sig till att begära den nämnda för torvundersökningen avsedda posten på 25,000 kronor på tilläggsstat för år 1921. På extra stat år 1922 hemställer akademien för de övriga omnämnda undersökningarna om ett anslag av 110,000 kronor.

På grund av vad sålunda anförts får ingenjörsvetenskapsakademien hemställa om anvisande på tilläggsstat för år 1921 av ett förslagsanslag, högst 25,000 kronor samt på extra stat för år 1922 ett belopp av 110,000 kronor.

Byggnadsstyrelsen.

Över ingenjörsvetenskapsakademiens framställning har byggnadsstyrelsen den 16 december 1920 avgivit infortrat utlåtande och därvid tillstyrkt bifall till densamma.

Departementschefen.

Enligt akademiens ursprungliga plan skulle kostnaderna för genomförandet av akademiens undersökningsprogram belöpa sig till 210,000 kronor. Av dessa äro redan anvisade 125,000 kronor. Akademien hemställer sålunda om anvisande av återstående 85,000 kronor jämte ett av tidsläget särskilt motiverat anslag av 25,000 kronor, tillhoppa sålunda 110,000 kronor på extra stat för år 1922, vilken summa, såsom nämnts, ansetts kunna nedsättas till 100,000 kronor. Dessutom hemställer akademien om ett anslag av 25,000 kronor på tilläggsstat för år 1921 för undersökning av torv såsom isoleringsmaterial i byggnader, en ny arbetsuppgift, som ej finnes upptagen i den nyss återgivna år 1919 framlagda planen.

Under hänvisning till den sålunda förebragta utredningen i ämnet anser jag mig alltjämt böra förorda, att medel ställas till förfogande i den omfattning, som förutsattes i nyss återgivna punkter i statsverkspropositionen, för att bereda ingenjörsvetenskapsakademien tillfälle att, i

huvudsaklig överensstämmelse med akademiens framlagda plan, under åren 1921 och 1922 fortsätta och utvidga sina tekniskt-vetenskapliga undersökningar på byggnadsområdet. Utan att vilja inlåta mig på någon detaljgranskning av dessa undersökningar anser jag mig böra kraftigt understryka deras betydelse. Det torde förtjäna framhållas, att i Amerikas Förenta Stater, som ur vissa synpunkter för närvarande framstå som ett föregångsland i fråga om bostadsstandard, vunna framgångar på byggnadsområdet ingalunda, såsom man ofta hör göras gällande, framgått såsom en produkt endast av de enskilda byggnadsföretagarnas driftighet utan tillika äro en frukt av synnerligen omfattande rent teoretiskt-vetenskapliga undersökningar.

De höga byggnadskostnaderna göra det mera än någonsin av behovet påkallat att hava tillgång till noggrannt fastslagna utgångspunkter för bedömande av de byggnadsmetoder, som under olika betingelser böra tillämpas. Särskilt med hänsyn till vårt hårda klimat och våra jämförelsevis höga bränslepriser är det av vikt att kunna bedöma, huru man med olika tekniska hjälpmedel skall, med minsta möjliga kapitalutlägg, kunna producera varma och i övrigt tjänliga bostäder.

Under åberopande av allt vad sålunda anförts får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

1:o) att till återbetalning av det å 1920 års tilläggsstat anvisade reservationsanslag å 4,000,000 kronor till understöd åt kommuner med flera för uppförande av vissa bostadsbyggnader å riksstaten för år 1922 bland utgifter för kapitalökning under rubrik »återbetalning av tillfälliga lånemedel» anvisa ett förslagsanslag, högst, 4,000,000 kronor att direkt utgå av byggnadsskattemedel;

2:o) att till statsbidrag, i huvudsaklig överensstämmelse med i statsrådsprotokollet angivna grunder, åt kommuner med flera för uppförande av vissa bostadsbyggnader å extra stat för år 1922, anvisa ett reservationsanslag å 1,500,000 kronor att direkt utgå av byggnadsskattemedel;

3:o) att till åtgärder, ägnade att främja standardisering av hustyper och byggnadsdetaljer med mera, å tilläggsstat för år 1921 anvisa ett reservationsanslag å 25,000 kronor;

4:o) att medgiva Kungl. Maj:t rätt att i lämplig utsträckning disponera medel ur ett av riksdagen å tilläggsstat för år 1920 anvisat reservationsanslag å 75,000 kronor till resestipendier åt arkitekter med flera för studier i utlandet av bostadsfrågan jämväl för sådana ändamål, som i föregående punkt avses; samt

5:o) att till utförande genom ingenjörsvetenskapsakademien av tekniskt-vetenskapliga undersökningar på byggnadsområdet anvisa *dels* å extra stat för år 1922 ett förslagsanslag, högst, 100,000 kronor, *dels ock* å tilläggsstat för år 1921 ett förslagsanslag, högst, 25,000 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen täcktes Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall; och skulle till riksdagen avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Carl Stålhammar.